

POWRÓT NAD ODRE I BAŁTYK

PLAKATY ZE ZBIORÓW MUZEUM NIEPODLEGŁOŚCI
W WARSZAWIE

POWRÓT NAD ODRE I BAŁTYK

PLAKATY ZE ZBIORÓW MUZEUM NIEPODLEGŁOŚCI
W WARSZAWIE

Powrót nad Odrę i Bałtyk

PLAKATY ZE ZBIORÓW
MUZEUM NIEPODLEGŁOŚCI W WARSZAWIE

Agnieszka Osiecka

Nim wstanie dzień

Ze świata czterech stron,
z jarzębinowych dróg,
gdzie las spalony,
wiatr zmęczony,
noc i front,
gdzie nie zebrany plon,
gdzie poczerniały głóg,
wstaje dzień.

Słońce przytuli nas do swych rąk.

I spójrz: ziemia aż ciężka od krwi,
znowu urodzi nam zboża łan,
złoty kurz.

Przyjmą kobiety nas pod swój dach.

I spójrz: będą śmiać się przez łzy.

Znowu do tańca ktoś zagra nam.

Może już

za dzień, za dwa,

za noc, za trzy,

choć nie dziś.

Chleby upieką się w piecach nam.

I spójrz: tam gdzie tylko był dym,

kwiatem zablizni się wojny ślad,

barwą róż.

Dzieci urodzą się nowe nam.

I spójrz: będą śmiać się, że my

znów wspominamy ten podły czas,

porę burz.

Za dzień, za dwa,

za noc, za trzy,

choć nie dziś,

za noc, za dzień,

doczekasz się,

wstanie świt.

Powrót nad Odrę i Bałtyk

PLAKATY ZE ZBIORÓW
MUZEUM NIEPODLEGŁOŚCI W WARSZAWIE

Pod redakcją Tadeusza Skoczka

Warszawa 2015

Wystawa w Muzeum Niepodległości w Warszawie
4 maja – 13 lipca 2015

Kuratorzy wystawy

JAN ENGELGARD, ANDRZEJ KOTECKI, EMIL NOIŃSKI

Autorzy tekstów

JAN ENGELGARD, ANDRZEJ KOTECKI, TADEUSZ SKOCZEK

Publikację opiniowali do druku

PROF. DR. HAB. MARIAN MAREK DROZDOWSKI I DR JANUSZ GMITRUK

Fotografie

TADEUSZ STANI

Projekt, skład i łamanie

STUDIO 4

Wszystkie prezentowane eksponaty
pochodzą ze zbiorów Muzeum Niepodległości

Na okładce wykorzystano fragment plakatu
Bonifacego Śliwy 25 rocznica wyzwolenia opolszczyzny

ISBN 978-83-62235-74-2

Wydawca

Muzeum Niepodległości w Warszawie

MARSZAŁEK
WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO
ul. Jagiellońska 26, 03-719 Warszawa

Szanowni Państwo,

„Powrót nad Odrę i Bałtyk. Plakaty ze zbiorów Muzeum Niepodległości w Warszawie” to kolejna wystawa pokazująca cenny i wciąż mało znany zbiór plakatów, będących w posiadaniu placówki. Ich autorami są artyści mniej lub bardziej znani, prezentujący też różny poziom artystyczny. Niemniej po raz kolejny potwierdza się opinia, że polska szkoła plakatu należała do ścisłej czołówki europejskiej. W kolekcji moją uwagę przyciągnęły plakaty autorstwa legendarnego artysty, satyryka i karykaturzysty – Eryka Lipińskiego.

Ważny jest także historyczno-rocznicowy kontekst wystawy – nawiązanie do obchodzonej w tym roku 70. rocznicy zakończenia II wojny światowej. Od dziesiątków lat trwają dyskusje na temat tego, czy rok 1945 to było nasze zwycięstwo czy klęska. Pozostawmy je jednak zawodowym historykom. Zwrócę natomiast uwagę na coś innego – na to, co jest tematem większości plakatów. Pomijając kilka czysto propagandowych, większość z nich, zwłaszcza tych z lat 1945–1948, traktuje o zagospodarowaniu nowo pozyskanych przez Polskę ziem po Odrę i Bałtyk, o repatriacji milionów ludzi, entuzjazmie tworzenia nowego, wreszcie o satysfakcji z osiągniętych sukcesów. To był czas pionierów, ludzi, którzy w poczuciu obowiązku patriotycznego tworzyli zręby Polski na ziemiach, przez setki lat oderwanych od Macierzy. Nie zapominajmy, że byli to głównie mieszkańcy wsi, polscy chłopci, gdzieś zza Buga czy Lubelszczyzny. Jechali tu po lepsze życie, z nadzieją i obawami, niepewnością i oczekiwaniem. Ta wielka wędrówka ludów to jedno z najważniejszych wydarzeń w historii narodu polskiego w XX w. Dzisiaj często zapomniana i lekceważona.

To wspaniała okazja, by wspomnieć o udziale ruchu ludowego w zmaganiach o polskie kresy zachodnie. Sto dwadzieścia lat temu w Rzeszowie powstało Stronnictwo Ludowe, dając początek wielkiej historii tego ruchu. Jednymi z założycieli nowego ugrupowania byli Maria i Bolesław Wysłouchowie, prekursorzy nowoczesnej myśli zachodniej. Na łamach „Przeglądu Społecznego” wprowadzili tematykę związaną z zaborem pruskim, a Bolesław Wysłouch wprost nakreślał program powrotu Polski nad Odrę. Symboliczną klamrą zamykającą te wysiłki był udział członków Polskiego Stronnictwa Ludowego w zagospodarowaniu Ziemi Zachodnich po 1945 r. PSL przykładał wielką wagę do tego problemu. Do rangi symbolu urosła wizyta Stanisława Mikołajczyka w Szczecinie – 13 kwietnia 1946 r. Pod hasłem „Trzymamy straż nad Odrą” manifestowało tysiące ludzi, a Mikołajczyk był entuzjastycznie przyjęty przez mieszkańców miasta, w tym harcerzy. Pomimo tego, że PSL został wkrótce politycznie rozbity i spacyfikowany, to przecież na tych ziemiach pozostały tysiące ludzi związanych z ruchem ludowym, którzy już w nowych warunkach, często trudnych i niespokojnych, kontynuowali swoją pracę utrwalającą obecność Polski nad Odrą i Bałtykiem.

Zachęcam Państwa serdecznie do zapoznania się z bogatymi i cennymi zbiorami udostępnionymi podczas tej wystawy. Jestem przekonany, że ekspozycja będzie cieszyła się dużym zainteresowaniem zwiedzających, nie tylko w Warszawie, lecz także na Ziemiach Zachodnich.

Marszałek Województwa Mazowieckiego

Ważne i mało znane

PLAKATY W ZBIORACH MUZEUM NIEPODLEGŁOŚCI

Wprowadzenie

Muzeum Niepodległości gromadzi eksponaty dokumentujące historię dążeń narodowyzwoleń-
czych, patriotycznych i niepodległościowych Polaków, począwszy od Powstania Kościuszkowskiego
do czasów nam współczesnych¹. W misji naszej instytucji zapisany jest obowiązek gromadzenia,
opracowywania i udostępniania zbiorów. Realizuje się to poprzez wystawy stałe, czasowe (w tym
planszowe, objazdowe), konferencje i wydawnictwa. Ważną częścią misji jest ochrona i udostęp-
nianie miejsc pamięci narodowej, oddziałów: Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej² i Mu-
zeum Więzienia Pawiak (wraz z Mauzoleum Walki i Męczeństwa przy alei Szucha)³. Ostatnio jedną
z podstawowych form działalności edukacyjnej i artystycznej stały się koncerty muzyczne sięgające
do źródeł kultury narodowej⁴.

Dział zbiorów gromadzi ponad 55 tysięcy muzealiów, biblioteka naukowa liczy ponad 35 tysięcy
książek. Katalog zbiorów obejmuje dzieła sztuki, plakaty, militaria, medale, numizmaty, druki ulot-
ne, fotografie i pocztówki, sztandary i inne symbole narodowe, przedmioty i archiwalia powstałe dla
upamiętnienia ważnych rocznic. Szczególnie ważne i znaczące są zbiory dotyczące walki o odzyskanie
niepodległości w latach 1914-1920.⁵

Najstarsze muzealia pochodzą z 1794 r. Są to „Odezwy i rozporządzenia Komisji Porządkowej
województwa krakowskiego”. W zbiorach sztuki znajduje się wiele obiektów dotyczących wydarzeń
i postaci XVIII i XIX wieku. Szczególnie bogato reprezentowana jest grafika związana z Powsta-
niem Kościuszkowskim⁶ i okresem napoleońskim. Ważną częścią kolekcji jest zespół kilkudziesięciu

¹ Wprowadzenie jest poszerzonym i uzupełnionym fragmentem innego tekstu. Zob. T. Skoczek, *Sport, patriotyzm, pamięć. Na marginesie zbiorów i kolekcji Muzeum Niepodległości w Warszawie*, „Niepodległość i Pamięć”, Rocznik XXI: 2014, nr 3-4 (47-48), s. 271-283.

² Szerzej zob. *Cytadela Warszawska. X i XI Pawilon, Brama Bielańska. Ochrona dziedzictwa kulturowego. Perspektywy rozwoju*, pod redakcją Tadeusza Skoczka, Warszawa 2014.

³ *Pawiak 1835-1944. Przewodnik po ekspozycji stałej*, Warszawa 2002; W. Żarnowski, *Lepiej zginąć niż zdradzić sprawę. Areszt śledczy gestapo przy alei Szucha 25*, Warszawa 2014.

⁴ S. Artymowski, *Impreza towarzysząca: luka między ekspozycją a widzami*, kwartalnik „Niepodległość i Pamięć”, 2011, nr 2 (34) s. 207-215. J. Załęczny, *Oferta edukacyjna Muzeum Niepodległości*, kwartalnik „Niepodległość i Pamięć” 2011, nr 1 (33), s. 225-240.

⁵ Szerzej zob. T. Skoczek, *Sport w zbiorach Muzeum Niepodległości*, [w:] *Sport za drutami (1939-1945). Katalog wystawy*, Warszawa 2015, s. 89-103 [tu reprodukcje plakatów]; Eksponaty dotyczące restytucji Polski są zebrane w trzynomowym katalogu zbiorów, zob.: *O niepodległą Polskę. Katalog zbiorów z lat 1914-1921* [powinno być: dotyczących lat 1914-1921], opracowała Mirosława Pałaszewska, [tom pierwszy], Warszawa 2005; *O niepodległą Polskę*, T. 2, *Druki ulotne*, opracowała Mirosława Pałaszewska, Warszawa 2007; *O niepodległą Polskę*, T. 3. *Zbiory ikonograficzne*, opracowała Regina Madej-Janiszek, Warszawa 2008. Wiele reprodukcji plakatów zamieszczono w albumie *Cud nad Wisłą. Dzieła sztuki – fotografie – odezwy. The Miracle on the Vistula: works of art – photographs – proclamations*, redakcja Tadeusz Skoczek, Warszawa 2010.

⁶ Można się z tymi zbiorami zapoznać w albumie *Insurekcja Kościuszkowska*, jaki ukazał się jako trzeci tom serii „Polskie Powstania Narodowe”, Warszawa 2014.

pocztówek o tematyce napoleońskiej oraz karty z reprodukcjami rysunków przedstawiających umundurowanie żołnierzy wojska Księstwa Warszawskiego. Historię Powstania Listopadowego dokumentują druki ulotne, np. przesłanie cara Mikołaja I *Do Narodu Polskiego*, Manifest Sejmu z 20 grudnia 1830 r. oraz odezwy Rządu Narodowego. Ważną pozycję stanowi seria portretów uczestników Powstania Listopadowego, w tym dowódców. Wiele eksponatów dotyczących tego zrywu udostępniono w obszernym albumie *Powstanie Listopadowe*, wydanym w pierwszym tomie cyklu „Polskie Powstania Narodowe”⁷.

Muzeum zgromadziło też bogatą kolekcję eksponatów związanych z Powstaniem Styczniowym 1863–1864. Na szczególną uwagę zasługuje licząca 97 obiektów grupa przedmiotów pamiątkowych. Zalicza się do niej biżuterię patriotyczną⁸ – tzw. czarną biżuterię z okresu manifestacji patriotycznych i żałoby narodowej: krzyżyki, bransoletki, broszki, naszyjniki, łańcuszki, pierścionki, wisioriki oraz medale upamiętniające rocznicę powstania 22 stycznia 1863 r., rocznice bitew, potyczek, rocznice wykonanych wyroków itp. Bogaty jest również zbiór ikonografii Powstania Styczniowego liczący ponad 500 pozycji. Przedstawia on podobizny uczestników walk, dowódców oddziałów, uczestników manifestacji patriotycznych, zesłańców syberyjskich. W dziale ikonografii zgromadzone są też pamiątkowe pocztówki – reprodukcje obrazów i grafik o tematyce powstańczej. Cenną pozycją w zbiorach Muzeum jest zespół 54 rysunków zesłańca – ks. Leopolda Zgodzińskiego, wykonanych w guberni kostromskiej w latach 1864–1866. Duża liczba obiektów znalazła się w albumie *Powstanie Styczniowe* wydanym w serii „Polskie Powstania Narodowe”⁹.

Kresy Wschodnie – Kresy Zachodnie

Pojęcie to jest rozumiane jednostronnie. Kresy to dla wielu jedynie ziemie utracone na wschodzie. Kresy Wschodnie to niemal jedyna forma zainteresowania środowisk naukowych tym pojęciem, tą definicją. Wielu wybitnych humanistów zajmuje się wyłącznie ziemiami za Bugiem, z nostalgią bada kulturę i stosunki społeczno-gospodarcze za linią Curzona. Jest to zapewne zrozumiałe, jeśli się weźmie pod uwagę wieloletnie zakazy pisania o rdzennie polskich ziemiach utraconych w wyniku zmyślenia przywódców trzech mocarstw: Churchilla, Roosevelta i Stalina. Bezduszne ustalenia poczynione na konferencjach w Teheranie, Jałcie i przypieczętowane w Poczdamie, skazały Polaków na gehennę powojennych wędrówek. Ale o polskich Kresach Zachodnich jakoś się obecnie mniej pisze¹⁰.

Zainteresowanie muzealników ukierunkowane jest szczególnie na dokumentowanie losów Polaków na Kresach Wschodnich, badanie historii wychodźstwa polskiego na Wschodzie¹¹. Choć ostatnio również sporym zainteresowaniem cieszą się tematy związane z życiem polskiej diaspory na wszystkich kontynentach, z działalnością Polaków rozrzuconych po całym świecie. Muzeum Niepodległości od czterech lat organizuje konferencje naukowe przy współpracy ze Światową Radą Badań

⁷ *Powstanie Listopadowe. The November Uprising*, pod redakcją Tadeusza Skoczka, Proszówki 2011.

⁸ Zob. P. Bezak, K. Duda, T. Skoczek, *Polska biżuteria patriotyczna. Katalog wystawy w Muzeum Niepodległości: 14 maja – 7 sierpnia 2011*, Warszawa 2011.

⁹ *Powstanie Styczniowe. Ánvarskoe vostanie*, pod redakcją Tadeusza Skoczka, Proszówki 2013; J. Gmitruk, T. Skoczek, *Powstanie Styczniowe w legendzie, historiografii i sztuce*, Warszawa 2013.

¹⁰ Starsze publikacje przypominają w tym informatorze Jan Engelgard, zob. artykuł *Ziemie Zachodnie i Północne w polskiej myśli zachodniej*, s.13

¹¹ A. Milewska-Młynik, *Seweryn Gross wśród badaczy kazachskiego prawa zwyczajowego*, Warszawa 2012.

nad Polonią¹² owocujące nie tylko spotkaniami, dyskusjami, rozmowami Polaków z całego świata, lecz także wydawnictwami¹³. Z kronikarskiego obowiązku podajmy tytuły konferencji organizowanych przy współdziale Muzeum Niepodległości: „Polacy w Niemczech: przeszłość, teraźniejszość, przyszłość” (20-21 kwietnia 2012); „Konsekwencje deportacji oraz losy Polaków na Wschodzie po agresji sowieckiej na Polskę” (12–13 kwietnia 2013 roku); „Rola mediów polskich w podtrzymywaniu tożsamości narodowej polskiej mniejszości na Ukrainie, Białorusi, Litwie i Łotwie po rozpadzie Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich” (30 lipca 2014); „Zaolzie i Zaolziacy. Genius loci, genius populus” (Cieszyn, Jabłonków 1 sierpnia 2014). Najgłośniejszym echem wybrzmiały jednak znów konferencje poświęcone Polakom na Wschodzie.

Muzeum Niepodległości organizuje Muzealne Spotkania z Kresami poświęcone prezentacji zbiorów (ich różnych typów), zrealizowanych wystaw, prac naukowo-badawczych, wydawnictw oraz wszelkich form aktywności dotyczących tematyki Kresów Wschodnich dawnej Rzeczypospolitej. „Prezentacja słowna, pokaz multimedialny zbiorów kresowych, wszelkich śladów materialnych i niematerialnych przeszłości pokazujących prawdę i legendę o Kresach Wschodnich, to znaczące działania muzealne w upamiętnianiu i upowszechnianiu wśród potomnych dziedzictwa historycznego ziem kresowych i ludzi je zamieszkujących. Tak zaproponowana formuła Muzealnych Spotkań z Kresami główną rolę w mówieniu o dziejach dawnych polskich ziem kresowych i losach Kresowian powierzyła prezentowanym obiektom muzealnym, dokumentom historycznym i pamiątkom, świadczącym o przeszłości i ją dokumentującym, będącym wyrazem utrwalonej w nich pamięci ludzi”¹⁴. Pierwsze Muzealne Spotkania z Kresami odbyły się w dniach 26-27 maja 2008. Materiały ukazały się później w okazałym tomie zawierającym wszystkie referaty i komunikaty, obszernie uzupełnione staranną ikonografią¹⁵. Niebawem w druku znajdą się materiały z II Muzealnych Spotkań z Kresami, jakie odbyły się w Muzeum Niepodległości w dniach 23-24 maja 2011¹⁶.

O dalszym dobrym społecznym odbiorze i potrzebie zainteresowania muzealników Kresami pisze Wiktoria Blacharska w artykule *Muzea w służbie zachowania pamięci narodowej, czyli komu potrzebne muzeum kresowe* następująco:

Nasze dotychczasowe doświadczenia wskazują, że temat wystawiennictwa kresowego jest wciąż niezwykle nośny społecznie. Żyją przecież jeszcze osoby pamiętające tamte czasy i swoje życie na tych terenach. W formie wspomnień, opowieści przy rodzinnych spotkaniach, spisywanych relacji przenieśli pamięć o tych terenach kolejnym pokoleniom, które choć już w innej formie, ale też czują swój związek z Kresami. Bowiem, jak pisze Jacek Kolbuszewski, pod słowem Kresy kryje się nie tylko nostalgia wyrzuconych ze swojej małej ojczyzny ludzi, świadomość utraconych wartości, ale także wiedza o znaczeniu, jakie one

¹² Zob. oficjalna strona tej organizacji: <http://srbnp.pl/> [12 marca 2014].

¹³ *Polska - dwa światy: Kraj i Polonia. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej „Polacy w Ameryce Północnej – 400-lecie”*. Poland – two worlds: the Country and Polish emigrants. Materials from international scientific conference “400 years of Poles in America”, redakcja naukowa Wiesław Jan Wysocki, Waldemar Gliński, Warszawa 2009; *Polacy w Niemczech. Przeszłość, teraźniejszość, przyszłość*, pod redakcją naukową Zbigniewa Tomasza Klimaszewskiego, Białystok 2013.

¹⁴ Zob. <http://muzeum-niepodleglosci.pl/palac-dane/muzealne-spotkania-z-kresami/> [12 marca 2014].

¹⁵ *Dziedzictwo i pamięć Kresów Wschodnich Rzeczypospolitej. Materiały z I Muzealnych Spotkań z Kresami*. Pod redakcją Andrzeja Stawarza, Warszawa 2009.

¹⁶ Zob. *Muzealne spotkania z Kresami*. Dodatek specjalny do dziennika „Rzeczpospolita”, Warszawa, 23 maja 2011. Również dostęp elektroniczny: <http://grafik.rp.pl/grafika2/744133.pdf>. <http://muzeum-niepodleglosci.pl/palac-dane/muzealne-spotkania-z-kresami/> [12 marca 2015].

odgrywały w dziejach kultury polskiej. Poprzez swoją żywotność w świadomości zbiorowej stały się swoistym fenomenem kulturowym i o tym my muzealnicy powinniśmy spokojnie, prawdziwie, bez politycznych uniesień przypominać¹⁷.

Czy nie powinniśmy jednak głośno mówić również o problematyce Kresów Zachodnich, o tzw. repatriantach ze wschodu na tzw. ziemię odzyskane, o wielkim skoku cywilizacyjnym, o przywróceniu Ziemiom Zachodnim piastowskich nazw? O rozwoju polskiej kultury i sztuki we Wrocławiu, Zielonej Gorze, Szczecinie. O odbudowie po wojennych zniszczeniach.

Plakaty w zbiorach Muzeum Niepodległości

Na bogatą kolekcję plakatów składa się zbiór blisko 9 000 eksponatów. Tematycznie można wyróżnić bogatą gamę propagandy wizualnej upowszechnianej w okresie wojny polsko-bolszewickiej w 1920 roku. To bardzo cenny zbiór składający się zarówno z druków polskich, jak i radzieckich. Część z nich prezentowana jest na wystawie stałej *Polonia Restituta. O niepodległość i granice 1914-1921*.

Zbiór 41 plakatów można uznać za reprezentatywny dla polskiego plakatu propagandowego z okresu wojny polsko-rosyjskiej, ponieważ jest zróżnicowany tematycznie. Tworzą go plakaty zarówno znanych artystów, jak i anonimowych¹⁸.

Sylwia Szczotka, autorka tych słów podaje w swoim artykule nazwiska znanych artystów: Edmund Bartłomiejczyk, Władysław Jarocki, Zygmunt Kamiński, Kajetan Stefanowicz. Do tej grupy możemy zaliczyć plakaty propagujące bony Pożyczki Odrodzenia Polski oraz patriotyczne wezwania do obrony Ojczyzny.

Podobne wezwania przynoszą druki z okresu II wojny światowej. Muzeum Niepodległości zgromadziło wiele wizerunków zniszczonej Warszawy. Są to grafiki i obrazy, m.in. Lucjana Mianowskiego i Bronisława Wojciecha Linkego.

Projekty Włodzimierza Zakrzewskiego wprost wzywają do walki z niemieckim okupantem. Należy jednak wyjaśnić, że dzieła tego artysty wydawane były w ZSRR, stanowiły część radzieckiego propagandowego oręża. Artysta po powrocie z wojskiem Berlinga do Polski (w latach 1944-1948) był szefem Pracowni Plakatu Frontowego Ludowego Wojska Polskiego¹⁹. Do historii przeszedł głównie jako twórca plakatu o tytule *Zapluty karzeł reakcji*. Chociaż niektórzy krytycy odkrywają w jego projektach, nawet tych z czasów socrealizmu, wartości i treści nowatorskie (nawet w skali światowej)²⁰.

¹⁷ W. Błacharska, *Muzea w służbie zachowania pamięci narodowej, czyli komu potrzebne muzeum kresowe*, Rocznik Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu, R. 2:2011, s. 136.

¹⁸ S. Szczotka, *Wizerunek bolszewika na polskich plakatach propagandowych z wojny polsko-rosyjskiej 1919-1920 ze zbiorów Muzeum Niepodległości*, [w:] *Od Bitwy Warszawskiej do Traktatu Ryskiego*, redakcja naukowa Tadeusza Skoczka, Warszawa 2014, s. 95.

¹⁹ Włodzimierz Zakrzewski, ur. 1916 w Petersburgu, zm. 1992 w Warszawie – polski grafik, plakacista (...). Jeden z inicjatorów i propagatorów socrealizmu w malarstwie i plakacie polskim (...). Był członkiem Grupy Realistów. W latach stalinizmu był profesorem warszawskiej ASP. Zob.: <http://www.bochenscywykleci.pl/index.php/pl/?start=2> [12 marca 2015]. Zob. też: <http://www.theartofposter.com/search2.asp?author=ZakrzewskiWlodzimierz&title=&years=&category=all&country=all&print=all&director=&titleo=&actor=&country=all&authorp=&cid=&Submit=++Search++> [12 marca 2015].

²⁰ Jego syn też jest projektantem plakatów, często mylono twórczość ojca i syna z powodu noszenia tego samego imienia. Zob. *Włodzimierz Jan Zakrzewski*, katalog wystawy w Muzeum Górnośląskim w Bytomiu, 2006 oraz *Włodzimierz Jan Zakrzewski*, katalog wystawy w Muzeum Narodowym w Poznaniu, 2011. Również zob. <http://culture.pl/pl/tworca/wlodzimierz-jan-zakrzewski> [12 marca 2015].

Socrealizm jest obecny w zbiorach za pośrednictwem kolejnej reprezentatywnej grupy najważniejszych (w późniejszych latach) twórców: Roman Cieśliewicz, Tadeusz Gronowski, Wojciech Fangor, Hubert Hilscher, Aleksander Kobzdej, Józef Mroszczak, Waldemar Świerzy, Jan Tarasin, Henryk Tomaszewski, Wojciech Zamecznik. Projektowali oni różne plakaty kulturalne (reklamujące festiwale, filmy, sztuki teatralne). Pozostawili wydrukowane wydawnictwa i różnorodne plakaty propagandowe w dużych nakładach. „W powojennej polskiej plastyce, plakat zajmował pozycję wyjątkową, stając się poniekąd naszą rodzimą specjalnością. Zdecydowały o tym trzy podstawowe czynniki: nowe stosunki polityczno-społeczne i wynikające z nich zwiększone zapotrzebowanie na ilustrowanie zachodzących przemian, inicjatywa samych placacistów, którzy żywo reagowali na te zmiany oraz rozwój mecenatu państwowego”²¹.

Tematyka tych plakatów jest powszechnie znana: przedstawiała kult pracy, wiele projektów wykorzystywało motyw kobiety (pracownicy, przodownicy, matki), nie tylko przysłowiowej traktorzystki. Sporo było projektów społecznie użytecznych, edukacyjnych, związanych z bezpieczeństwem pracy, higieną. Oczywiście były również poświęcone świętom państwowym. Tematyczny zbiór przedstawiono podczas wystawy *Święta Państwowe w plakacie ze zbiorów Muzeum Niepodległości*²² (11 listopada 2011 – 29 lutego 2012).

Muzeum posiada także zespół plakatów wydanych z okazji V Festiwalu Młodzieży i Studentów, który odbył się w Warszawie w 1955 roku, a także kilkanaście reprezentatywnych plakatów związanych z kulturą studencką, zgromadzonych przy okazji wystawy *Obszar wolności twórczej. Wydawnictwa studenckie 1956-1989*²³, jaką zorganizowano w dniach 19-28 kwietnia 2012 roku. Prezentowano prace Eugeniusza Get-Stankiewicza, Piotra Kunze, Edwarda Lutczyna, Andrzeja Pağowskiego, Jana Sawki, Wojciecha Wołyńskiego.

*Polski Plakat Marynistyczny w zbiorach Muzeum Niepodległości w Warszawie*²⁴ przedstawiany był w Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej (22 – 30 marca 2013). Później od 6 czerwca 2013 przeniesiono wystawę do Muzeum Romantyzmu w Opinogórze, gdzie prezentowana była do końca wakacji. Znalazły się na wystawie dzieła o tematyce marynistycznej reprezentujące różne okresy stylistyki graficznej od 1918 roku aż po czasy współczesne. W tekście reklamującym ekspozycję czytamy: „Zasługującym na szczególną uwagę dziełem powstałym jeszcze w 1944 roku w Wielkiej Brytanii na potrzeby Polskiej Marynarki Wojennej jest plakat zatytułowany *Polish Navy Hand in Hand With Britain (Polska Marynarka Wojenna w parze z Wielką Brytanią)*. W plakatach z lat 50. XX wieku autorzy zwrócili szczególną uwagę na dynamicznie rozwijającą się grupę zawodową – stoczniovców różnych specjalności, poprzez obchody Dnia Stoczniovców w ramach corocznych Dni Morza. Są wśród nich również plakaty odnoszące się do instytucji morskich. Godnym uwagi wyróżnikiem tej kolekcji są autorzy plakatów. W gronie artystów-plastyków znaleźli się niemal wszyscy znaczący

²¹ A. Stachoń, *Socjalizm twórca, wspólnotę twórca! Polski plakat socrealistyczny 1949-1955* [ze zbiorów Muzeum Niepodległości], katalog wystawy, Bochnia 2011, s. 17. Wystawa odbywała się w tamtejszym Muzeum im. Stanisława Fischera w dniach 27 października 2011 – 18 stycznia 2012. Później (26 marca – 10 kwietnia 2012) przeniesiono ją do X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej, Oddziału Muzeum Niepodległości.

²² S. Artymowski, P. Bezak, K. Mordyński, S. Szczotka, T. Skoczek, *Święta Państwowe w plakacie ze zbiorów Muzeum Niepodległości*, Warszawa 2011.

²³ A. Dragan, H. Murawska, T. Skoczek, *Obszar wolności twórczej. Wydawnictwa studenckie 1956-1989*, katalog wystawy 19–28 kwietnia 2012, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2012.

²⁴ A. Kotecki, *Polski plakat marynistyczny w zbiorach Muzeum Niepodległości w Warszawie*, [w:] *XI Konferencja Polskiego Muzealnictwa Morskiego i Rzeczynego Bydgoszcz 2012*, „Studia i Materiały Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku”, Gdańsk 2014 s. 155-178.

twórcy zaliczani do „Polskiej Szkoły Plakatu”. Na wystawie można będzie zobaczyć prace Waldemara Świerzego, Wojciech Zamecznika, Jerzego Krechowicza czy Eryka Lipińskiego – znanego bardziej z rysunków satyrycznych. Nie można również zapominać o bardzo ciekawym grafiku – Konstantym Sopoćko, który plakaty o tematyce morskiej tworzył jeszcze w latach międzywojennych. Ten temat kontynuował również w latach 40. i 50. XX wieku²⁵.

Przedstawiono na wystawie reprezentatywny zespół ponad 70. plakatów.

Zamiast podsumowania

Przed nami kolejna prezentacja tematycznej kolekcji. Wystawa *Powrót nad Odrę i Bałtyk. Plakaty ze zbiorów Muzeum Niepodległości*.

Tadeusz Skoczek

²⁵ <http://muzeum-niepodleglosci.pl/aktualnosci/polski-plakat-marynistyczny-w-zbiorach-muzeum-niepodleglosci/> [12 marca 2015].

Ziemie Zachodnie i Północne w polskiej myśli zachodniej

70 lat temu, w wyniku postanowień konferencji w Poczdamie, Polska otrzymała nabytki terytorialne na zachodzie i północy. Nowa granica Polski opierała się na linii Odry i Nysy Łużyckiej oraz na Bałtyku. Było to ok. 1/3 terytorium państwa w granicach z 1945 roku. Jedni nazywali to rekompensatą za utracone Kresy Wschodnie, inni historycznym zadośćuczynieniem i aktem sprawiedliwości dziejowej.

W dyskusji, jaka toczy się w Polsce na temat ostatecznego bilansu polskich zmagania w II wojnie światowej – kwestia Ziem Zachodnich i Północnych jest najmniej kontrowersyjna. I tak było także 70 lat temu. Nie było obozu politycznego, który kwestionowałby korzyści wypływające z faktu powrotu Polski na dawne ziemie piastowskie. Polska Partia Robotnicza (PPR), wbrew tradycji swojej poprzedniczki, Komunistycznej Partii Polski, wysunęła już w 1943 roku jako jeden ze swoich postulatów wyrwanie z rąk Niemców dawnych polskich ziem na zachodzie, aż po Odrę. Ale to nie PPR była autorką tej terytorialnej koncepcji. Jeszcze przed wojną ideę granicy na Odrze propagowali przedstawiciele polskiej myśli zachodniej oraz politycy Stronnictwa Narodowego. Tuż przed wrześniem 1939 roku Kazimierz Kowalski, prezes SN, ostrzegł Niemców, że jeśli wywołają wojnę, to nowa granica Polski na zachodzie oprze się o Odrę¹.

Postulatom politycznym i propagandowym towarzyszyła usilna praca polskich naukowców – historyków, etnografów i archeologów, którzy w latach 20. i 30. XX wieku stworzyli historyczne fundamenty uzasadniające postulat powrotu Polski nad Odrę i Bałtyk. Wśród instytucji mających w tej pracy szczególne zasługi wymienić należy: Polski Związek Zachodni, Uniwersytet Poznański, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Instytut Bałtycki. Wśród szczególnie zasłużonych w tym dziele warto wymienić te najgłośniejsze nazwiska naukowców: Józef Kostrzewski, Kazimierz Tymieniecki, Zygmunt Wojciechowski, Karol Górski, Józef Widajewicz, Tadeusz Lehr-Spławiński, Kazimierz Piwarski. Postacią symboliczną łączącą okres międzywojenny z okresem po 1945 roku jest bez wątpienia Zygmunt Wojciechowski, który już w latach 30. wysunął koncepcję „macierzystych ziem Polski”, które – według niego – obejmowały obszar od Odry do Bugu oraz od Bałtyku po Sudety².

Nie było więc dziełem przypadku, że zarówno Zygmunt Wojciechowski, jak i wszyscy wymienieni naukowcy po 1945 roku czynnie włączają się w prace nad zagospodarowaniem Ziem Zachodnich i Północnych. Wznowiono działalność wszystkich polskich instytucji sprzed wojny, takich jak Instytut Bałtycki czy Polski Związek Zachodni. Zygmunt Wojciechowski powołał już w 1945 roku nową, niezwykle ważną instytucję – Instytut Zachodni w Poznaniu. Tylko w latach 1945-1948

¹ M. Marasek, *Narodowiec, katolik, radykał. Życie i działalność Kazimierza Kowalskiego (1902-1942)*, Zgierz 2012, s. 169.

² A. Kwilecki, W. Tomaszewski, *Poznań – jako ośrodek myśli zachodniej [w:] Myśl zachodnia w Poznaniu i Wielkopolsce. Jej rozwój i realizacja w wiekach XIX i XX*, Warszawa -Poznań 1980, s. 141.

Instytut opublikował szereg fundamentalnych prac poświęconych Ziemiom Zachodnim i Północnym, by wymienić *Polska – Niemcy. Dziesięć wieków zmagania* autorstwa samego Zygmunta Wojciechowskiego, Marii Kiełczewskiej i Andrzeja Grodka *Odra-Nisa, najlepsza granica Polski*, czy cykl monumentalnych publikacji pod tytułem *Ziemia Staropolski*. Jak czytamy na stronie internetowej Instytutu Zachodniego:

Wyrazem troski naukowców skupionych wokół prof. Wojciechowskiego, aby nadać nowym terytoriom silny rys polskości, była ich praca przy wprowadzaniu na Ziemiach Odzyskanych polskich nazw miejscowości, rzek, jezior etc. W poznańskiej placówce istniała nawet Komisja Onomastyczna, która przygotowała *Skorowidz miejscowości Pomorza Zachodniego i Ziemi Lubuskiej*. Zaś znaczenie praktyczne miało ponowne wydanie pracy ks. Stanisława Kozierowskiego pt. *Atlas nazw geograficznych Słowiańszczyzny Zachodniej* oraz opracowanie i wydanie *Słownika polskich nazw miejscowości w b. Prusach Wschodnich i na obszarze b. Wolnego Miasta Gdańska*. W ten sposób zapoczątkowano cenną i zakrojoną na szeroką skalę serię wydawniczą pod nazwą *Ziemia Staropolskie*, poświęconą poszczególnym regionom Ziemi Zachodnich i Północnych³.

Prace te miały wielkie znaczenie. Polska obejmowała we władanie ogromne terytorium, na którym znajdowało się tysiące miejscowości, którym należało przywrócić dawne nazwy bądź nadać nowe. Dokonano tego w błyskawicznym tempie, dzięki zaangażowaniu poznańskich historyków i archeologów, którzy przejechali w krótkim czasie tysiące kilometrów, odwiedzając prawie każdą miejscowość, której przywracano dawne nazwy. Wspomnieć w tym miejscu wypada, że ludzie ci mieli świadomość tego, że ich praca musi odbywać się legalnie w oparciu o struktury państwa rządzonego przez PPR. Pomimo obcości ideologicznej (większość środowiska poznańskiego przed wojną sympatyzowała ze Stronnictwem Narodowym) uznano, że kwestia powrotu Polski na Ziemię Zachodnie i Północne jest ważniejsza niż sympatie polityczne. Zdawano sobie sprawę, że historia daje Polsce niepowtarzalną szansę przekreślenia 700 lat niemieckiego *Drang nach Osten*. I dlatego ich wahania nie trwały długo.

Zygmunt Wojciechowski już 13 lutego 1945 roku skierował na ręce premiera Edwarda Osóbki-Morawskiego memoriał, w którym oferował usługi Instytutu Zachodniego (powołanego do życia w konspiracji w grudniu 1944 roku) w dziele zagospodarowania Ziemi Zachodnich⁴. A 15 lipca 1945 roku, w rocznicę bitwy pod Grunwaldem, macierzysta organizacja Wojciechowskiego, „Ojczyzna”, podjęła decyzję o rozwiązaniu się, wyjściu z konspiracji i zaangażowaniu się w legalną pracę na rzecz zagospodarowania Ziemi Zachodnich. W swoim referacie Juliusz Kolipiński, członek ścisłych władz „Ojczyzny”, powiedział:

Robimy to, co robić możemy w danej chwili i przy istniejących możliwościach (...) czy do wolności doprowadzi nas czyn zbrojny czy konstruktywna praca od wewnątrz? (...) żadna droga nie jest zamknięta. Dobór środków zależeć będzie od okoliczności (...) W obecnej sytuacji ciężar walki przesuwają się na odcinek wewnętrzny. Walka toczyć się będzie o niepodległość duszy polskiej⁵.

Postanowiono uznać Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej oraz skrytykowano „wszelkie próby anarchizacji życia polskiego”. Przekaz był jasny – nie dla konspiracji i walki podziemnej. Działacze

³ <http://www.iz.poznan.pl/70lecie/index.php/wpl/5menu1> [dostęp 16 kwietnia 2015]

⁴ Z. Mazur, *Antenaci. O politycznym rodowodzie Instytutu Zachodniego*, Poznań 2002, s. 444-445.

⁵ tamże, s. 423.

„Ojczyzny” objęli wkrótce szereg stanowisk w prasie, radiu, ruchu wydawniczym, w Polskim Związku Zachodnim, Ministerstwie Ziem Odzyskanych i jego agendach, placówkach Ministerstwa Spraw Zagranicznych, w szkolnictwie wyższym i średnim, a nawet w administracji kościelnej. To bodaj najbardziej spektakularny przykład udanej współpracy środowisk przedwojennych z nową władzą. Te spektakularne decyzje podjęła Rada Polityczna „Ojczyzny” w składzie: Kirył Sosnowski, Witold Grott, Stanisław Tabaczyński, Jan Jacek Nikisch, ks. Maksymilian Rode, ks. Karol Milik, dr Zdzisław Jaroszewski, prof. Zygmunt Wojciechowski, Juliusz Kolipiński, Alojzy Targ i Maria Kiełczewska.

Następnym krokiem było utworzenie w dniu 13 listopada 1945 roku Ministerstwa Ziem Odzyskanych z Władysławem Gomułką na czele. Objęcie resortu Ziem Odzyskanych przez Gomułkę było szczęśliwym posunięciem, gdyż – jak pokazała najbliższa przyszłość – wykazał się on dużym zaangażowaniem i pasją. Z jednej strony widział on korzyści propagandowe dla PPR, z drugiej jednak trudno kwestionować to, że zagadnienie Ziem Zachodnich traktował on jak bardzo ważny element polskiej racji stanu. Ziemie Zachodnie, zasiedlane przez setki tysięcy Polaków z Kresów Wschodnich i Polski Centralnej – stawały się dla PPR zapleczem politycznym, terenem, na którym jej wpływy były największe. Ludzie osiedlający się na tych ziemiach traktowali bowiem PPR jako gwaranta obecności tutaj państwa polskiego. Wiedząc o tym kierownictwo PPR przywiązywało wielką wagę do idei propagowania obecności Polski na tych ziemiach, sugerując jednocześnie, że tylko polityka tej partii daje gwarancję umocnienia się Polski nad Odrą i Nysą.

Takie polityczne podejście PPR do tego problemu sprawiło, że część historyków po 1989 roku zaczęła kwestionować w ogóle zasługi tej partii, w tym także Gomułki, na tym polu, starając się sprowadzić politykę z tego okresu wyłącznie do tzw. propagandy i jednocześnie wyszydzając tradycję piastowską. Jednak rację ma historyk z Zielonej Góry Radosław Domke, który pisze, że:

propaganda dotycząca Ziem Zachodnich i Północnych w ujęciu holistycznym była zjawiskiem pozytywnym.

I dodaje:

Abstrahując od realizacji partykularnych interesów poszczególnych ośrodków politycznych, jak i niewątpliwych przekłamań w argumentacji na ten temat, przyczyniła się ona do w miarę szybkiego zasiedlenia nowo przyłączonych obszarów (...) autor będzie bronił twierdzenia, że integracja Ziem Odzyskanych z pozostałą częścią kraju, choć nie całkowicie, dokonała się przede wszystkim dzięki odpowiednio sterowanej akcji propagandowej (...) Dzięki tej propagandzie polskość przejętych po wojnie obszarów jest już dzisiaj faktem, podobnie jak trwałość granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej (ostatecznie uznanej przez zjednoczone Niemcy w 1990 r.). Również dzięki nasileniu tego zjawiska, jeszcze w 1945 roku terytoria ponemieckie w miarę szybko włączono do organizmu gospodarczego Polski. Umożliwiło to względnie równomierny rozwój Rzeczypospolitej i przyspieszyło procesy integracji całego państwa⁶.

Jest w tym zasługa przede wszystkim Ministerstwa Ziem Odzyskanych, ale i przedwojennych środowisk reprezentujących główny nurt polskiej myśli zachodniej. To ci ludzie przenieśli swoje idee i dorobek naukowy do nowego państwa tworzonego w 1945 roku. Działali oni z pobudek

⁶ R. Domke, *Ziemie Zachodnie i Północne Polski w propagandzie lat 1945-1948*, Zielona Góra 2011, s. 294.

patriotycznych, zdając sobie sprawę z ograniczeń tego państwa i jego oblicza ideowego. Przeważało jednak przekonanie o konieczności wykorzystania niepowtarzalnej okazji, jaką przynosił rok 1945, rok największej w historii klęski Niemiec. Odwracała się na oczach tych ludzi karta historii, dając Polsce, tak jak po wojnie trzynastoletniej i po postanowieniach Traktatu Wersalskiego smak zwycięstwa nad Niemcami. Jednak o ile tamte sukcesy dawały nam tylko skrawek wybrzeża bałtyckiego, to teraz Polska sięgnęła po ziemię, które miała we władaniu przed dziesięcioma wiekami. Obok Gdańska wracał do Polski Wrocław i Szczecin. O tym marzono w Polsce od lat, ale mało kto wierzył, że te marzenia ziszczą się tak szybko.

Jak już wspominałem, po 1989 roku zaczęto minimalizować lub przemilczać zasługi i dorobek wielu polskich instytucji, czy szerzej całego narodu polskiego w dzieło przejmowania i zagospodarowania Ziemi Zachodnich i Północnych. Zakwestionowano termin „Ziemię Odzyskane” uznając go za sformułowanie z arsenału „propagandy komunistycznej”, zapominając, że posługiwały się nim także środowiska niekomunistyczne, w tym również emigracyjne. Ze świadomości powszechnej wymazano fakty świadczące o wielkim wysiłku pionierów przybywających na te ziemie po 1945 roku. Na naszych oczach pojawiła się nowa biała plama. Tylko w ośrodkach lokalnych, w stowarzyszeniach naukowych i kulturalnych, kultywuje się wiedzę o tamtych czasach. Nakładem tychże instytucji, czasem przy pomocy prywatnych funduszy, ukazują się niezwykle cenne wydawnictwa i książki dokumentujące historię Polski na Ziemiach Północnych i Zachodnich. Wymienię tylko kilka. Wydawane przez Stowarzyszenie Historyczno-Kulturalne „Terra Incognita” w Chojnie „Roczniki Chojeńskie”; *Polanica Zdrój wczoraj i dziś*, tom I red. Henryk Grzybowski, Georg Wenzel, tom II red. Krystyna Jazienicka-Wytyczak (Nowa Ruda-Polanica Zdrój 2006); Jerzego Patana *Kiedy wszystko było pierwsze. Kołobrzeg 1945-1959* (Kołobrzeg 2004), Marcina Płotka *Trudne początki. Okręg Mazurski w latach 1945-1946* (Dąbrówno 2011); *Nasze drogi do małej ojczyzny. Rodzinne wspomnienia mieszkańców ziemi kłodzkiej*, Kłodzko 2008; Beaty Blicharskiej *Z Frankenstein do Ząbkowic Śląskich. Drogi powojennych integracji na Ziemi Ząbkowickiej* (Ząbkowice Śląskie 2014). To tylko niektóre z wielu publikacji na ten temat.

Można więc powiedzieć, że pamięć o czasach pionierów, o budowaniu tu od nowa Polski – trwa, choć dzisiaj ma wyłącznie wymiar lokalny.

Jan Engeldard

Ziemie Odzyskane w plakacie

W zbiorach warszawskiego Muzeum Niepodległości znajduje się kolekcja plakatów obejmująca różne tematy – politykę, kulturę, wydarzenia społeczne, sport i szeroko rozumianą rekreację. Tak jak szeroki jest wachlarz tematyczny tej kolekcji, tak również niezwykle bogata jest reprezentacja autorów – grafików. Powyższe argumenty stanowią podstawę do stwierdzenia, że zbiór ten stanowi jedną z ważniejszych kolekcji w zbiorach polskich. Jej zdecydowana większość obejmuje plakaty okresu powojennego. Ale jest w niej również reprezentowany okres przedwojenny ze znaczącym zespołem plakatów z wojny 1920 roku oraz lat 1939-1945.

Z uwagi na tak szeroką gamę tematów, okresów historycznych i autorów, posiadany w Muzeum Niepodległości zbiór można analizować z różnych punktów widzenia. Jednym z nich jest zagadnienie odnoszące się do Ziem Zachodnich i Północnych, temat: Ziemie Odzyskane.

Pierwsze plakaty powstawały jeszcze w trakcie działań wojennych. Na wyzwolonych w 1944 r. terenach Rzeczypospolitej, w strukturach 1. Dywizji im. Tadeusza Kościuszki została utworzona pracownia Frontowego Plakatu Ludowego Wojska Polskiego¹. Służyli w niej plastycy, których głównym zadaniem było tworzenie plakatów propagandowych. Z tej właśnie pracowni pochodzi najwcześniejszy plakat poświęcony temu tematowi. Na pierwszym planie znajduje się grupa polskich żołnierzy. Tłem dla całości kompozycji jest poznański ratusz oraz kościół Najświętszej Marii Panny w Gdańsku. Dopełnieniem jest hasło *Leć nasz Orle w górnym pędzie – na Poznań i Gdańsk! Na Śląsk i Pomorze!* (poz. 1). Autorem tego plakatu jest Jan Kulikowski.

Jednym z podstawowych celów jaki stawiano przed plakatami było uzasadnienie kierunku marszu polskiej armii na zachód. Po pierwsze chodziło o pokonanie niemieckiego okupanta i dotarcie do Berlina. Drugim celem było wkroczenie oddziałów Wojska Polskiego na tereny przyszłych Ziem Odzyskanych. Przykładem takiego plakatu jest praca autorstwa Włodzimierza Zakrzewskiego.² Wiosną 1945, gdy toczyły się walki o Wał Pomorski, stworzył on plakat pod hasłem *Szlakiem Krzywoustego*. Wówczas we frontowej gazecie 1 Armii WP, w jednym z artykułów znalazły się słowa, które stały się inspiracją dla tego plakatu:

[...] Idziemy ku morzu starym, historycznym szlakiem Chrobrych i Krzywoustych... Tędy wiodła droga do potęgi państwa [...] (poz. 2). Strona graficzna to dwie postaci – króla i żołnierza na tle fragmentu mapy Polski z zaznaczonym Szczecinem. Obie zwrócone są w lewo, czyli na zachód³.

Następne powstały już po zakończeniu działań wojennych. Z ich treści odbiorcy dowiadywali się o kolejnych zdobyczach terytorialnych. Wśród nich cztery dotyczą Wybrzeża. W 1945 r. powstał

¹ Na ten temat zob. K. Pol, *Pracownia Frontowego Plakatu Ludowego Wojska Polskiego 1944-1945*; Wojskowy Przegląd Historyczny, R. XXI nr 4 (78) Warszawa 1976 s. 155-180; K. Pol, *Pracownia plakatu frontowego*, Krajowa Agencja Wydawnicza Warszawa 1980.

² W. Zakrzewski był organizatorem i kierownikiem Pracowni Plakatu Frontowego.

³ K. Pol, dz. cyt. s. 90.

plakat pod hasłem *Polskie Morze Wraca Do Macierzy* (poz. 3) autorstwa Witolda Kalickiego. Podobny w treści powstał również w 1946 r. – *Polskie Morze Znowu Nasze* (poz. 13). Inne dwa plakaty dotyczą konkretnych miejsc – Gdańska i Kołobrzegu. Pierwszy powstał jeszcze w 1945 r. Drugi, kołobrzegi pochodzi z roku 1946, a jego autorem jest Włodzimierz Zakrzewski.⁴

Zakończenie działań wojennych spowodowało zmianę treści przekazu plakatu. Teraz tematem wiodącym stały się zagadnienia zagospodarowania i zasiedlenia nowych terenów. Informacje kierowane były nie tylko do repatriantów ze Związku Radzieckiego, namawiano również mieszkańców innych terenów Polski. W 1945 r. powstał plakat *Ziemie Zachodnie Czekają* (poz. 7). Treść graficzna to mapa Polski, na której znajdują się trzy strzałki z wpisanymi liczbami informującymi o ilości ludzi przesiedlonych na Warmię i Mazury, Pomorze Środkowe i Zachodnie oraz na Dolny Śląsk. Podobny wydźwięk ma plakat z 1946 r. – *Zagospodarujemy Ziemie Zachodnie – Pożyczka Odbudowy Kraju* (poz. 19).

Przez cały czas istnienia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w przestrzeni miast i wsi funkcjonowały plakaty podtrzymujące i potwierdzające więź z zachodnią i północną częścią kraju. W połowie lat 50. XX w. pojawiły się prace, które mają przypominać o minionym czasie w nastroju sukcesu. Trzeba tutaj zwrócić uwagę na dwa plakaty z 1955 roku dotyczące gospodarki morskiej. Na pierwszym, autor Eryk Lipiński (poz. 26) umiejętnie połączył historię i współczesność. Pierwszy element reprezentuje rysunek gotyckiego okna. Przez nie „obserwator” patrzy na morze, po którym płyną statki. Do nakreślenia ich sylwetek autor wykorzystał flagi różnych państw. W warstwie tekstowej Eryk Lipiński przytacza czterowiersz zaczynający się od słów *Od starego Szczecina po Elbląg daleki...* Drugi z tych plakatów dotyczy jednego miasta – Szczecina: *Szczecin – Duma Polskiego Morza*. W tym przypadku autor wykorzystał zdjęcie szczecińskich Wałów Chrobrego widzianych z pokładu statku (poz. 27).

W latach nam bliższych powstawały plakaty, które podkreślały znaczenie gospodarcze Ziemi Odzyskanych. Przykładem może być praca Lucyny Letki z roku 1977 r., która wykonała plakat *Śląsk Dla Eksportu* (poz. 58). Tematem graficznym jest skrzynia z towarami produkowanymi na Dolnym Śląsku.

Od początku istnienia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej wiodącym problemem politycznym była granica na Odrze, Nysie i Bałtyku oraz zagadnienie rewizjonizmu zachodnioniemieckiego, które nawiązywało się szczególnie w latach 60. Dlatego wiele powstałych plakatów odnosi się do bezpieczeństwa i niezłomnej woli ochrony polskiej granicy zachodniej i północnej. Ilustracją tego problemu stanowią dwa plakaty. W 1968 r. powstał plakat upamiętniający 13. rocznicę podpisania Układu Zgorzeleckiego między Polską a Niemiecką Republiką Demokratyczną. Po czterech latach, w 1972 r. powstał plakat, którego hasło nabiera nowego wymiaru w kontekście stosunków Polski i Republiki Federalnej Niemiec. Jest to plakat, który powstał w dwa lata po podpisaniu układu PRL-u z Niemiecką Republiką Federalną w grudniu 1970, podczas pamiętnej wizyty kanclerza Willego Brandta w Warszawie. Jednym z punktów tego układu było uznanie polskiej granicy zachodniej przez RFN za ostateczne rozstrzygnięcie i wyrzeczenie się jakichkolwiek kwestii roszczeniowych Niemiec (poz. 46)⁵.

⁴ Opracowanie na temat plakatów marynistycznych zob.: A. Kotecki, *Polski plakat marynistyczny w zbiorach Muzeum Niepodległości w Warszawie*, [w:] *XI Konferencja Polskiego Muzealnictwa Morskiego i Rzeczynego*, Bydgoszcz 2012; *Studia i Materiały Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku*, Gdańsk 2014 s. 155–178; *Marynarka wojenna w plakacie*.

⁵ Są to następujące plakaty w układzie chronologicznym: 1. NN, *O Słupy Graniczne na Odrze, Nysie i Bałtyku* (1945); 2. W. Zakrzewski, *Czuwam!* (1946); 3. T. Rumuński, *Odra – Nysa Granica Pokoju Zgorzelec 6 VII 1950* (1968); 4. NN, *Nasze Granice Powszechnie Uznanne, Trwałe i Nienaruszalne* (1972).

W powojennej tematyce plakatu były obecne zagadnienia o charakterze społeczno-politycznym – związane z wyborami. W pierwszych latach tej nowej rzeczywistości miały miejsce dwa takie wydarzenia. Dnia 30 czerwca 1946 roku odbyło się referendum, które do historii przeszło pod nazwą 3 x TAK, na potrzeby którego władze przygotowały wielokierunkową akcję propagandową. Przykładem niech będzie plakat o odmiennej formie środków wyrazu. Ma on kształt gazetki ściennej pod ogólnym hasłem *Ziemie Zachodnie To Bogactwo Polski* (poz. 12). Jest to typowo propagandowy afisz pokazujący sukcesy, jakie udało się osiągnąć w ciągu roku od zakończenia wojny dzięki zagospodarowaniu Ziemi Odzyskanych. Druga grupa plakatów wyborczych z tego okresu jest związana z pierwszymi powojennymi wyborami do Sejmu Ustawodawczego. Wszystkie wskazują na Blok Demokratyczny, w którego skład wchodziła Polska Partia Robotnicza, Polska Partia Socjalistyczna, Stronnictwo Demokratyczne i Stronnictwo Ludowe, jako jedyną siłę polityczną, zdolną do realizacji ówczesnie słusznego kierunku rozwoju gospodarczego, politycznego i kulturalnego w odbudowującym się państwie. W przypadku Ziemi Odzyskanych plakaty podkreślały jeszcze dobitniej zależność rozwoju kraju od poparcia Bloku Demokratycznego, czyli od czynnika politycznego, a nie realnych wyników ekonomicznych.⁶

Najlichniesza grupa plakatów dotyczy zagadnień kulturalnych i związanych z nimi jubileuszów. W tym pierwszym przypadku chodzi o wydarzenia, które miały na celu wykazanie polskości nowo włączonych terenów. Warto tutaj zwrócić uwagę na plakat z roku 1945 nieznanego autora – *Jedność Śląsko-Opolska* (poz. 6). W rok później został zwołany Kongres Polaków Autochtonów tych terenów pod hasłem przewodnim: *Ziemie Odzyskane – Odzyskani Ludzie* (poz. 10). Organizatorem kongresu był Polski Związek Zachodni. Jeszcze w tym samym roku we Wrocławiu zostały zorganizowane *Dni Kultury Polskiej Na Ziemiach Zachodnich*. Dla podkreślenia hasła plakatu jego autor, Edmund Bartłomiejczyk, umieścił kompozycję na tle afisza – obwieszczenia niemieckiego z lat zakończonej przed rokiem wojny (poz. 17).

Bardzo szeroko reprezentowanym tematem o charakterze kulturowym są obchody świąt poszczególnych miast, i to nie tylko tych stołecznych dla danego regionu. Swoje plakaty miały Jelenia Góra, Wrocław, Kamień Pomorski, Stargard Szczeciński, Szczecin, Wałbrzych czy Legnica. Plakaty nawiązywały do kolejnych rocznic nadania praw miejskich lub wyzwolenia, czyli powrotu do Macierzy.

Najlichnieszą grupę stanowią plakaty z okazji jubileuszu powrotu Ziemi Zachodnich i Północnych do Polski. Są wśród nich odnoszące się zarówno do wszystkich Ziemi Odzyskanych, jak i jednego regionu. Artyści wykorzystywali różne motywy. Najbardziej monumentalne opracowanie powstało z okazji XXV powrotu Dolnego Śląska do Macierzy. – *Byliśmy. Jesteśmy. Będziemy*. (poz. 42 a, b, c), którego autorem jest Andrzej Lachowicz. Ten tryptyk dopiero po złożeniu w jedną całość daje właściwy efekt propagandowy i wizualny. W tym miejscu trzeba zwrócić uwagę, że temat Ziemi Zachodnich pojawia się również przy innych okazjach. Można tu wskazać dwa plakaty z roku 1970. W pierwszym przypadku tematem wiodącym jest Dzień Stocznio-wca (poz. 40), zaś dodatkową inspirację stanowi 25. Rocznica Wyzwolenia Ziemi Zachodnich i Północnych. W przypadku drugiego – wiodącym hasłem jest 25. Rocznica Powrotu Ziemi Zachodnich do Macierzy, przy okazji której pojawia się hasło informacyjne: *Wiosna w sklepach PSS* (poz. 44).

⁶ Są to następujące plakaty: 1. A. Bowbelski, *Blok Demokratyczny to Najmocniejszy Słup Graniczny* (poz. 15); 2. E. John, *Ziemie Zachodnie – Przyszłość Polski wywalczył i utrzymał Blok Demokratyczny* (poz. 16); 3. NN, *Blok Demokratyczny to utrwalenie Granic Zachodnich na Odrze, Niszie i Bałtyku* (poz. 18); 4. J. Zielińska, *Warmia i Mazury Głosują na Blok Demokratyczny* (poz. 20).

Wykaz plakatów na stronach 22–24 został opracowany według alfabetycznej kolejności nazwisk twórców plakatów eksponowanych na wystawie. Pod inicjałami NN wykazano plakaty autorów, których nie udało się ustalić. Dla ułatwienia posługiwania się katalogiem, w ostatniej rubryce *Wykazu*, podano numer, pod którym jest umieszczony plakat w katalogu.

Andrzej Kotecki

Katalog

Wykaz plakatów

Lp.	Rok powstania	Autor	Tytuł	Nr poz. kat.
1.	1978	Aleksiun Jan Jaromir	<i>30 rocznica Światowego Kongresu Intelktualistów W Obronie Pokoju Wrocław 1948-1978</i>	62
2.	1975	Bernat Mirosława	<i>Dolny Śląsk W Panoramie XXX-Lecia PRL. Czerwiec 76.</i>	48
3.	1946	Bartłomiejczyk Edmund	<i>Dni Kultury Polskiej na Ziemiach Zachodnich. Wrocław 1946, 8-11 czerwca.</i>	17
4.	lata 50. XX w	Bernaciński A., Jaszczuk F., Zaleski K.	<i>Jedź na piękną ziemię koszalińską – otrzymasz gospodarstwo rolne</i>	28
5.	1969	Błomko K.	<i>Dzieje Rodzin Szczecińskich w XX wieku</i>	36
6.	1946	Bojko Szymon, Kalicki Włodzimierz	<i>Ziemie Odzyskane To Fundament Polski Ludowej</i>	9
7.	1946	Bowbelski Adam	<i>Blok Demokratyczny To Najmocniejszy Słup Graniczny</i>	15
8.	1965	Ciałowicz Tadeusz	<i>XX-lecie odzyskania ziem zachodnich</i>	33
9.	1970		<i>25-lecie odzyskania Dolnego Śląska</i>	41 a, b
10.	1975		<i>30-Lecie Powrotu Ziem Zachodnich i Północnych do Macierzy</i>	49
11.	1975		<i>30 Rocznicą Wyzwolenia Wrocławia 6 V 1945 – 1975</i>	56
12.	1980		<i>35 Rocznicą Wyzwolenia Legnicy 1945-1980</i>	63
13.	1980	Ciesielczyk Anna, Andryszkiewicz Krystyna	<i>35 Rocznicą Wyzwolenia Ziemi Gdańskiej</i>	64
14.	1985	Czerkawski P.	<i>40-Lecie Powrotu Ziem Zachodnich i Północnych Do Macierzy</i>	67
15.	1968	Fijałkowski M.	<i>Szlakiem Grodów Piastowskich O Puchar Gazety Robotniczej Wrocław [Wyścig kolarski]</i>	32
16.	1985	Gacho R.	<i>40-Lecie Powrotu Ziem Zachodnich i Północnych do Macierzy 1945-1985</i>	71
17.	1960	Górka Wiktor	<i>XV Rocznicą Powrotu Ziem Zachodnich do Macierzy</i>	29
18.	1965	Grabowski Tadeusz	<i>XX rocznica wyzwolenia. Opole Na Zawsze Polskie</i>	30
19.	1970	Gustowski B.	<i>III Sejmik Miłośników Ziemi Szczecińskiej. Szczecin, Zamek Książąt Pomorskich, 1970.</i>	38
20.	1970	Jeziorański Stanisław, Tomczyk Andrzej	<i>Polacy Szczecin Jest Polski! 1945-1970</i>	45
21.	1975	Jędrzejewski M., Zajączkowski W.	<i>Dolny Śląsk w Panoramie XXX-Lecia. Czerwiec 1975. W czerwcu bliżej.</i>	51
22.	1955	Jodłowski Tadeusz	<i>Szczecin Dumą Polskiego Morza 1945-1955</i>	27
23.	1946	John Edmund	<i>Ziemie Odzyskane przyszłość Polski wywalczył i utrzyma Blok Demokratyczny</i>	16
24.	1970	Jura Tomasz	<i>25 Rocznicą Wyzwolenia Opolszczyzny – Wystawa Dorobku. Opole czerwiec-lipiec 1970.</i>	37
25.	1946	K.	<i>Polskie Morze Znowu Nasze</i>	13
26.	1945	Kalicki Witold	<i>Polskie Morze Wraca do Macierzy</i>	3
27.	1970	Karłowski Z. L.	<i>Dzień Stocznio-wca – 25 Lecie Powrotu Ziem Zachodnich i Północnych Do Macierzy, 28 czerwca 1970.</i>	40
28.	1975	Kluska Stanisław	<i>Opolszczyzna w Panoramie XXX-Lecia PRL. Warszawa, luty 1975.</i>	55

29.	1975	Kordowski	<i>Wystawa Walka o Wolność Ziemi Rybnickiej</i>	53
30.	1977	Kowalik R.	<i>V Dni Wałbrzycha</i>	59
31.	1946	Krak. Al.	<i>Ziemie Odzyskane – Odzyskani Ludzie Kongres Polaków Autochtonów z Ziem Odzyskanych</i>	10
32.	1944	Kulikowski Jan	<i>Leć nasz Orle w Górnym Pędzie – Na Poznań i Gdańsk! Na Śląsk i Pomorze!</i>	1
33.	1945		<i>Gdańsk Nasz!</i>	4
34.	1970	Lachowicz Andrzej	<i>XXV Rocznica Powrotu Dolnego Śląska Do Macierzy</i>	42 a,b,c
35.	1977	Letki Lucyna	<i>Dolny Śląsk Dla Eksportu</i>	58
36.	1948	Lipiński Eryk	<i>Wystawa Ziem Odzyskanych Zachodnich Wrocław , Lipiec</i>	22
37.	1955		<i>Wrzesień. Od Starego Szczecina Po Elbląg Daleki...</i>	26
38.	1970	Lorenczuk J.	<i>25 Rocznica Wyzwolenia Ziemi Gdańskiej 1945–1970</i>	39
39.	1975	Manna R.	<i>Dni Stargardu</i>	54
40.	1987	Milka Józef	<i>... Stąd Nasz Ród...</i>	68
41.	1985	Misiurski Mieczysław	<i>40 Rocznica Powrotu Ziem Zachodnich i Północnych Do Macierzy</i>	72
42.	1975	Młynarski Janusz	<i>XXX-Lecie Powrotu Opolszczyzny Do Macierzy</i>	52
43.	1945	NN	<i>O Słupy Graniczne Na Odrze, Niszie i Bałtyku</i>	5
44.	1945		<i>Jedność Śląsko Opolska</i>	6
45.	1946		<i>Blok Demokratyczny To: Utrwalenie granic zachodnich na Odrze, Niszie i Bałtyku</i>	18
46.	1945-1950		<i>Co to jest Stronnictwo Pracy do czego dąży, jak chce pracować na Dolnym Śląsku</i>	23
47.	1951		<i>Głos Koszaliński [jednodniówka w formie gazety ściennej]</i>	24
48.	1972		<i>Nasze Granice Powszechnie Uznane, Trwałe i Nienaruszalne</i>	46
49.	1974		<i>700 lecie Kamienia Pomorskiego</i>	47
50.	1974-1976		<i>Dzień Wyzwolenia Szczecina</i>	57
51.	1977		<i>26 Kwietnia Dzień Wyzwolenia Szczecina</i>	60
52.	1980		<i>35 Lat Politechniki Wrocławskiej Dni Politechniki '80</i>	65
53.	1987	<i>40 Rocznica Powrotu Ziem Zachodnich i Północnych do Macierzy</i>	70	
54.	1948	Pichell Eugeniusz	<i>840 Lat Jeleniej Góry Dni Karkonoszy 15 25 VIII 1948</i>	21
55.	1946	Przywara Michał	<i>Pożyczka Odbudowy Kraju – Zagospodarujemy Ziemię Zachodnie</i>	19
56.	1975	Szpakowski M.	<i>Zielonogórskie W Panoramie Trzydziestolecia Lipiec 1975</i>	50
57.	1970	Śliwa Bonifacy	<i>25 Rocznica Wyzwolenia Opolszczyzny</i>	43
58.	1978	Śliwka Karol	<i>Międzynarodowa Konferencja Intelktualistów Wrocław 1948–1978</i>	61
59.	1945	Teodorczyk Mieczysław	<i>Na Zachodzie Ziemi Czeka!</i>	7
60.	1969	Tomczak Andrzej	<i>Dzieje Szczecińskich Rodzin w XX wieku</i>	35
61.	1985		<i>40 Rocznica Wyzwolenia Ziem Zachodnich i Północnych</i>	69
62.	1966	Urbaniec Maciej	<i>Kongres Kultury Polskiej. 1000 Lat Kultury Polskiej na Śląsku, Ziemi Lubuskiej, Pomorzu, Warmii i Mazurach.</i>	31
63.	1970	Wieczorek Piotr	<i>25 Rocznica Wyzwolenia Ziem Zachodnich – Wiosna w Sklepach PSS</i>	44
64.	1984	Woźniak W.	<i>Ziemi Zachodnie i Północne Na Zawsze Przy Macierzy</i>	66
65.	1969	Zajączkowski Wiesław	<i>Dni Wrocławia 69, 9–16 maja</i>	34

66.	1945	Zakrzewski Włodzimierz	<i>Szlakiem Krzywoustego</i>	2
67.	1945		<i>Za Odrę Niszę Bałtyk</i>	8
68.	1946		<i>Czuwam!</i>	11
69.	1946		<i>Kołobrzeg 18 III 1945</i>	14
70.	1946	Zakrzewski Włodzimierz, Bojko Szymon	<i>Ziemie Zachodnie To Bogactwo Polski</i>	12
71.	1954	Zamecznik Wojciech	<i>Ziemie Zachodnie pracą tętniące na zawsze nasze</i>	25
72.	1947	Zielińska Janina	<i>Warmia i Mazury głosują na Blok demokratyczny</i>	20

2. Włodzimierz Zakrzewski, litografia, 61 x 86 cm, MN PI 4237

3. Witold Kalicki, offset, 21 x 48 cm, MN PI 4186

4. Jan Kulikowski, litografia, 86 x 61 cm, MN PI 2541

JEDNOŚĆ

ŚLĄSKO OPOLSKA

DRUK: K. MIARKA SP. WYD. MIKOŁÓW

NAKLAD 2

M. P. DEPARTAMENT KADR. WYDZ. PROP. 1

NA ZACHODZIE

32

ZIEMIE CZEKAJĄ!

7. Mieczysław Teodorczyk, offset, 95 x 65 cm, MN PI 906

8. Włodzimierz Zakrzewski, litografia, 68 x 49 cm, MN PI 4193

ZIEMIE ODZY

TO

Jesteśmy tu nie od dziś!

*(Herbu Piastów Śląskich
w Kłodzku)*

34

miliony ton węgla

Żelazo i stal

*... włókna
sztuczne*

... materiały...

...cenne kryształy dolnośląskie...

...tysiąc

WYSKANE

FUNDAMENT POLSKIEJ LUDOWEJ

*...system dróg wodnych
łączących Śląsk
z Bałtykiem*

*...hektarów świetnie
ogospodarowanej ziemi*

NA WIERCH MIAST ŚLĄSKA I POMORZA KRÓLUJE DZIS MOWA POLSKA

Reprodukcja. Drukarnia św. Wacława w Poznaniu — 4342 K-22249

11. Włodzimierz Zakrzewski, litografia, 67 x 50 cm, MN PI 4134

ZIEMIE ZACHODNIE TO B

ODZYSKALIŚMY ZIEMIE DOBRZE ZAGOSPODAROWANE

WYDAJNOŚĆ NA 1 HA W METRACH (q)
W POLSCE PRZEDWOJENNEJ-NA ZIEMIACH ODZYSKANYCH

PSZENICA

OWIES

ŻYTO

BURAKI CUKROWE

PONAD 500.000 RODZIN CHŁOPSKICH
OTRZYMUJE ZIEMIE NA ZACHODZIE

ZAKRZEWSKI - BOJKO 46.

WYDAWNICTWO PAŃSTWOWE

ZIEMIE ODWIECZNIE PO

GŁOSUJ ZA UTRWALENIE
NOWYCH GRANIC ZACHODN

TAK

BOGACTWO POLSKI.

ROCZNA PRODUKCJA PRZEMYSŁOWA
PRODUKOWALIŚMY W GRANICACH PRZEDWOJENNYCH   OBECNE MOŻLIWOŚCI PRODUKCYJNE

WĘGIEL

1938 r. 38.000.000 TON

2.100.000 TON   **STAL i ŻELAZO 3.800.000 TON**

WYROBY WĘLNIANE

33.000 TON

53.000 TON

CUKIER

500.000 TON

800.000 TON

**Z PRZYŁĄCZENIEM ZIEM ZACHODNICH
PODWAJA SIĘ MOC NASZEGO PRZEMYSŁU**

ZAKŁ. GRAF. M. WIĘCKOWSKI i S-KA, W-WA. B-08504.

13. K., offset, 62 x 44,7 cm, MN PI 2327

KOŁOBRZEG

WYD. ODDZ. PROP. GŁÓW. ZARZ. POLIT.-WYCH. W. P.

Nr. 45.

LIT. GŁÓW. ZARZ. POLIT.-WYCH. W. P.

14. Włodzimierz Zakrzewski, litografia, 67,5 x 50 cm, MN PI 37

15. Adam Bowbelski, offset, 86 x 61 cm, MN PI 238

ZIEMIE ODZYSKANE

przyszłość Polski

wywalczył i utrzyma
BLOK DEMOKRATYCZNY

Nakładem Polskiego Związku Zachodniego

Rotograniura - Drukarnia Nr 2, Sp. Wgd. «Czytelnik» - Warszawa B-13228 BC-3

17. Edmund Bartłomiejczyk, offset, 85,5 x 60,5 cm, MN Pl 677

BLOK DEMOKRATYCZNY TO: *wypełnienie planu trzyletniego*

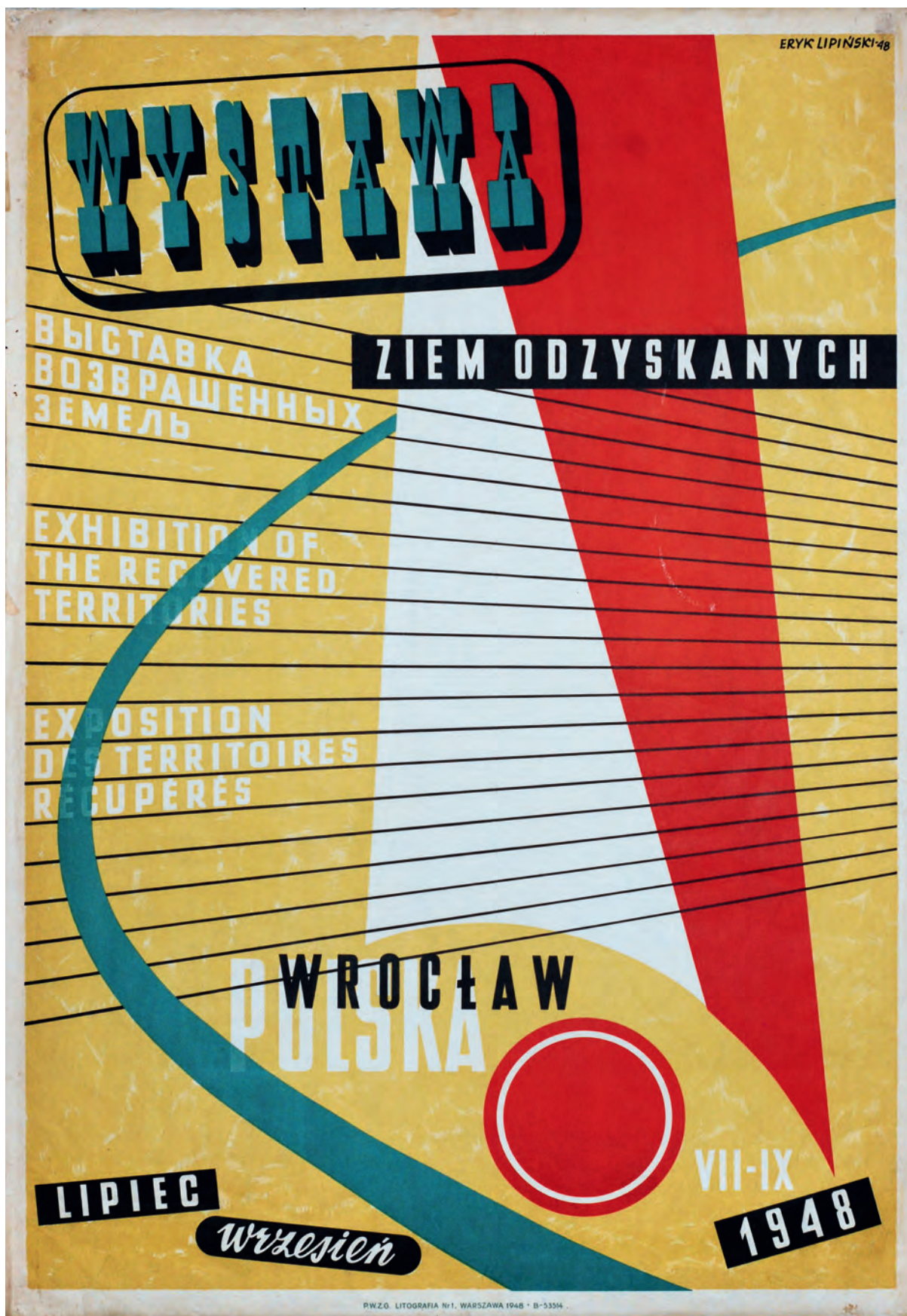
19. Michał Przywara, offset, 86 x 61 cm, MN PI 1107

21. Eugeniusz Pichell, offset, 98 x 68 cm, MN PI 7736

22. Eryk Lipiński, offset, 98 x 69 cm, MN PI 1692

Co to jest Stronnictwo Pracy

do czego dąży, jak chce pracować na Dolnym Śląsku

Nasz rodowód

Stronnictwo nasze powstało z połączenia grup politycznych, istniejących od wielu dziesiątków lat i mających wyraźną podstawę ideową:

z Chrześcijańskiej Demokracji, która wyloniła się ze Stowarzyszeń Robotniczych Chrześcijańskich, - oraz z Narodowej Partii Robotniczej, opartej na Zjednoczeniu Zawodowym Polskim.

Obie te wyrobowane w polityce ugrupowania brały udział zarówno w pracy niepodległościowej w czasach zaborczych, jak i w budowaniu państwa polskiego od pierwszej chwili jego zmartwychwstania. Stronnictwo Pracy wyszło obecnie z podziemi, wierne swym hasłom: Chrześcijańskim, narodowym i demokratycznym, opartym o prawość i sprawiedliwość społeczną.

Jesteśmy Stronnictwem postępu Społecznego.

Stwierdzając, że światopogląd chrześcijański bynajmniej nie jest związany z jakimś jednym określonym typem ustroju społecznego i gospodarczego, uznając owszem przekształcanie się form ustrojowych w zależności od warunków epoki i rozwoju historycznego za istotę postępu ludzkości, - Stronnictwo Pracy współdziała w przebudowie naszego obecnego ustroju społecznego i gospodarczego. Żądamy wszakże, aby ten proces przekształcania dokonywał się na gruncie praworządności, z zachowaniem form kulturalnych, godnych narodu, związanego od tysiąca lat z cywilizacją zachodnią.

Jesteśmy wyrazicielami idei chrześcijańskiej w polityce.

Przeciwstawiamy się światopoglądowi materialistycznemu oraz walce klasowej, nie reprezentujemy interesów jakiegokolwiek jednej warstwy, czy klasy społecznej, uznajemy bowiem wszystkie warstwy Narodu za jednakowo uprawnione i powołane do budowania gmachu państwowego. Kumulację bogactw w rękach jednostek uważamy za szkodliwą, ponieważ jej towarzyszy zubożenie szerokich warstw narodu.

Nasz stosunek do Państwa i Władz Państwowych

Przed reakcją dyktaturą broniliśmy i bronić będziemy fundamentalnych zasad demokracji, którymi są: poszanowanie indywidualnych praw obywatela, równość wszystkich wobec prawa, niezależność sądownictwa, wolność przekonań politycznych i religijnych. Najbliższą gwarancją istnienia w Polsce rządów opartych na tych podstawowych zasadach demokracji, wykluczających wszelką reakcję i dyktaturę, jest przeprowadzenie swobodnych wyborów. Od uporządkowania finansów poprowadzi prosta droga do uzdrowienia waluty - od zdrowej waluty do zahamowania drożyzny i unormowania skali zarobków.

Nasz stosunek do innych Stronnictw na Śląsku.

Nie walki partyjne z użyciem wielkiego frazesu, nie zbrodnicze walki bratobójcze, lecz realna praca zdecydowały o obliczu kierownictwa nad masami. Prawdziwy Polak uzna każdy objaw odbudowywania polskości na tych ziemiach za nieskończenie ważniejszy od okoliczności pod którym sztandarem partyjnym dany fakt się dokonał.

Obroń robotnika.

Obroń praw robotnika tkwi w podstaw naszego programu i naszego rodowodu, jako Stronnictwa. Wobec wszelkie usiłowania polepszenia bytu robotnika napotyka nasze poparcie i współpracę skądkolwiek by nie wyszły. Przeciwstawiamy się przede wszystkim zakusom wyzysku pracowników, bez względu na to, skąd one pochodzą: czy ze strony prywatnego kapitału, czy ze strony przedsiębiorstw państwowych. Celowość istnienia państwa w ogóle określa się zapewnieniem każdemu obywatelowi warunków egzystencji, pozwalających mu zarówno na zaspokojenie potrzeb materialnych, jak i kulturalnych.

Obroń kupca i rzemieślnika

Zbyt drogo Polska zapłaciła w swej przeszłości za to, że nie umiała wytworzyć ścisłej mieszczańskiej warstwy rodzimej. Polskę odbudowującą się dziś na Śląsku nie stać na popełnienie znowu tego historycznego błędu - pominięcia kupca i rzemieślnika, lub spychanie na nich całego ciężaru podatków. Związczą w czasach pogłębiającej się etatyzacji na wszelkich polach gospodarki narodowej, będziemy popierać te galezie pracy, które są polem indywidualnej inicjatywy i przedsiębiorczości.

Obroń miejscowej śląskiej ludności.

Po objęciu Ziemi Odzyskanych fala napływającej ludności przybiera wobec ostatnich tu z dawna Polaków nieraz do postaci zwycięzców i niejednokrotnie traktuje ich, jako Niemców. Naszą troską jest, aby ta dawna część ludności polskiej, zespolona w swych organizacjach, jak „Związek Polaków w Niemczech” i „Związek Weteranów Powstań Śląskich” - nie czuła się w państwie polskim na drugi plan zepchnięta.

Dolny Śląsk jako teren reformy rolnej.

Śląsk Dolny winien stać się co rychlej terenem planowo przeprowadzonej reformy rolnej, t. j. cały jego obszar winien się pokryć siecią gospodarstw włojskich o rozmiarach wystarczających na pełne zatrudnienie całej rodziny. Dopiero Ziemia Odzyskana pozwoli Polsce przeprowadzić bez zgrzytów i w całej pełni wielkie dzieło reformy rolnej. Pamiętajmy, że „tam Polska, gdzie lud polski”.

Rodacy!

Po przezwyciężeniu licznych trudności, Stronnictwo Pracy dopiero teraz może wystąpić znowu na widownię i zwrócić się do Was, rozproszonych po całym terenie odzyskanej Ziemi Śląskiej, swych członków i zwolenników:

Wracajcie do szeregów! Kadry Stronnictwa Waszego już są sformowane!

Skupiajcie się pod sztandarem Stronnictwa Pracy!

Zbudujemy tu Nową Polskę na fundamencie chrześcijańsko - społecznym, Polskę praworządną i czysto demokratyczną.

Stronnictwo Pracy

Zarząd Wojewódzki na Dolny Śląsk

Prezes: Dr Kazimierz Rakowski

1. Wiceprezes: Dr Maciej Łach 2. Wiceprezes: Inż. Zbigniew Dziewoński

Sekretarz: Henryk Wiosna - Rajdowicz Skarbnik: Aleks. Nizyński

Adw. Ignacy Barski Włodzimierz Drapella

Izabella Gajewska Dr Tadeusz Gierszewski

mgr Andrzej Jochelson Prof. Klisiecki

Jan Siefczak Inż. Tadeusz Sroczyński Zofia Trąmpczyńska

Sekretariat Zarządu Wojewódzkiego Stronnictwa Pracy na Dolny Śląsk mieści się

WROCLAW, RYNEK 14

Wszyscy zamieszkali na terenie Dolnego Śląska

Członkowie Stronnictwa Pracy

(wzgl. dawni członkowie i sympatycy Chrześcijańskiej Demokracji (Ch. D.)

Narodowej Partii Robotniczej (NPR.)

„Unii” - „Zrywu”

i pokrewnych organizacji, stojących na gruncie zasad programu Chrześcijańsko - społecznego

winni niezwłocznie zarejestrować się

w lokalnych kołach Stronnictwa Pracy lub w Sekretariacie Zarządu Wojewódzkiego

Zebrań Miejsowego Koła odbędzie się dnia

w lokalu

Na porządku dziennym

1. Wzrost: 170 cm 2. Waga: 65 kg 3. Ciężar: 100 kg 4. Ciężar: 100 kg 5. Ciężar: 100 kg

ZIEMIE ZACHODNIE

OD STAREGO SZCZECINA PO ELBLĄG DALEKI
DZIESIĘĆ LAT JUŻ NAM WIEJE POLSKI WIATR OD MORZA
I SPIEWA BOHATERÓW CHWAŁĘ, CO NA WIEKI
WYKULI POLSCE OKNO NA ŚWIATA PRZESTWORZA

26. Eryk Lipiński, offset, 95 x 66,5 cm, MN PI 336

27. Tadeusz Jodłowski, offset, 97,5 x 67,5 cm, MN PI 773

w XV rocznicę
powrotu Ziem Zachodnich
do Macierzy

W. GÓRKA 60

**Z RUIN DŹWIGNIĘTE
NA ZAWSZE Z POLSKĄ LUDOWĄ ZŁĄCZONE**

 rocznica wyzwolenia

 OPOLE NA ZAWSZE POLSKIE

Wyd. „Ziemia” Katowice, rok 1945, 22 — 1945 — 1945

30. Tadeusz Grabowski, offset, 95,5 x 66,5 cm, MN PI 1418

KONGRES KULTURY POLSKIEJ
MUZEUM NARODOWE W WARSZAWIE,
PAŹDZIERNIK 1966

1000 LAT KULTURY POLSKIEJ
na Śląsku * Ziemi Lubuskiej *
Pomorzu * Warmii i Mazurach

URBANIEC

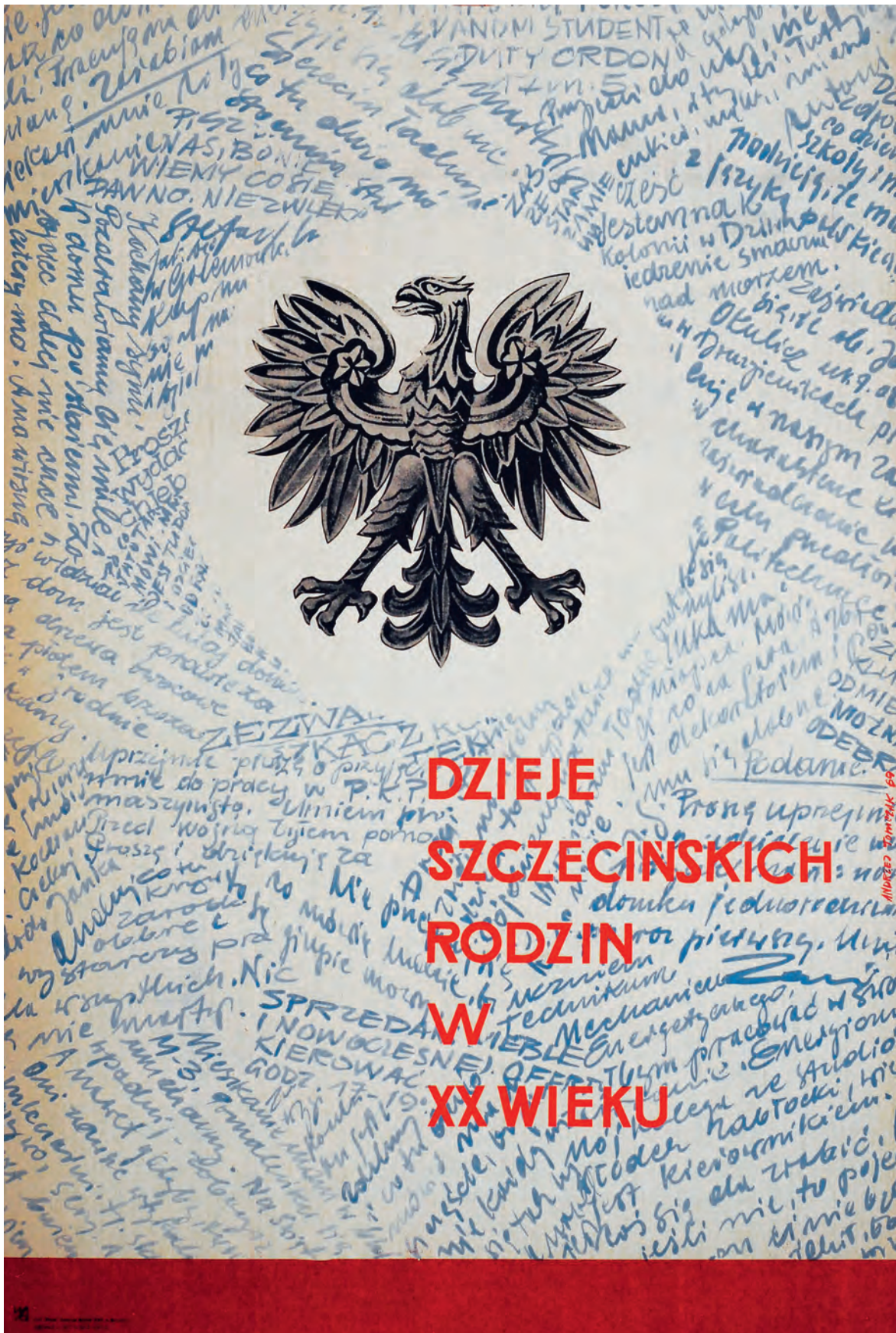
32. M. Fijałkowski, offset, 99 x 69,5 cm, MN PI 2131

33. Tadeusz Ciałowicz, offset, 96 x 66,5 cm, MN PI 1351

34. Wiesław Zajączkowski, offset, 91,7 x 68,5 cm, MN PI 2130

WEŹ UDZIAŁ W
KONKURSIE pt:

25 ROCZNICA WYZWOLENIA OPOLSZCZYZNY

WYSTAWA DOROBKU

Opole czerwiec-lipiec 1970

38. B. Gustowski, offset, 97 x 66,7 cm, MN PI 2473

25 Rocznica Wyzwolenia Ziemi Gdańskiej

66

39. J. Lorenczuk, offset, 97 x 66,6 cm, MN PI 2325

**25 - LECIE
POWROTU
ZIEM ZACHODNICH
I PÓŁNOCNYCH
DO MACIERZY**

28 CZERWCA 1970

DZIEŃ STOCZNIOWCA

ZCORZELEC
OLEAWA
SWIDNICA
JAWOR
LEGNICA
JELCZ
WROCLAW
LUBAW
KUDOWA
LADEK
KŁODZKO
KOWARY
BOLESŁAWIEC
OLEŚNICA
WAŁBRZYCH
DZIERŻONIÓW
I JELENIA GÓRA
ŚLEZA-NIEMCZA

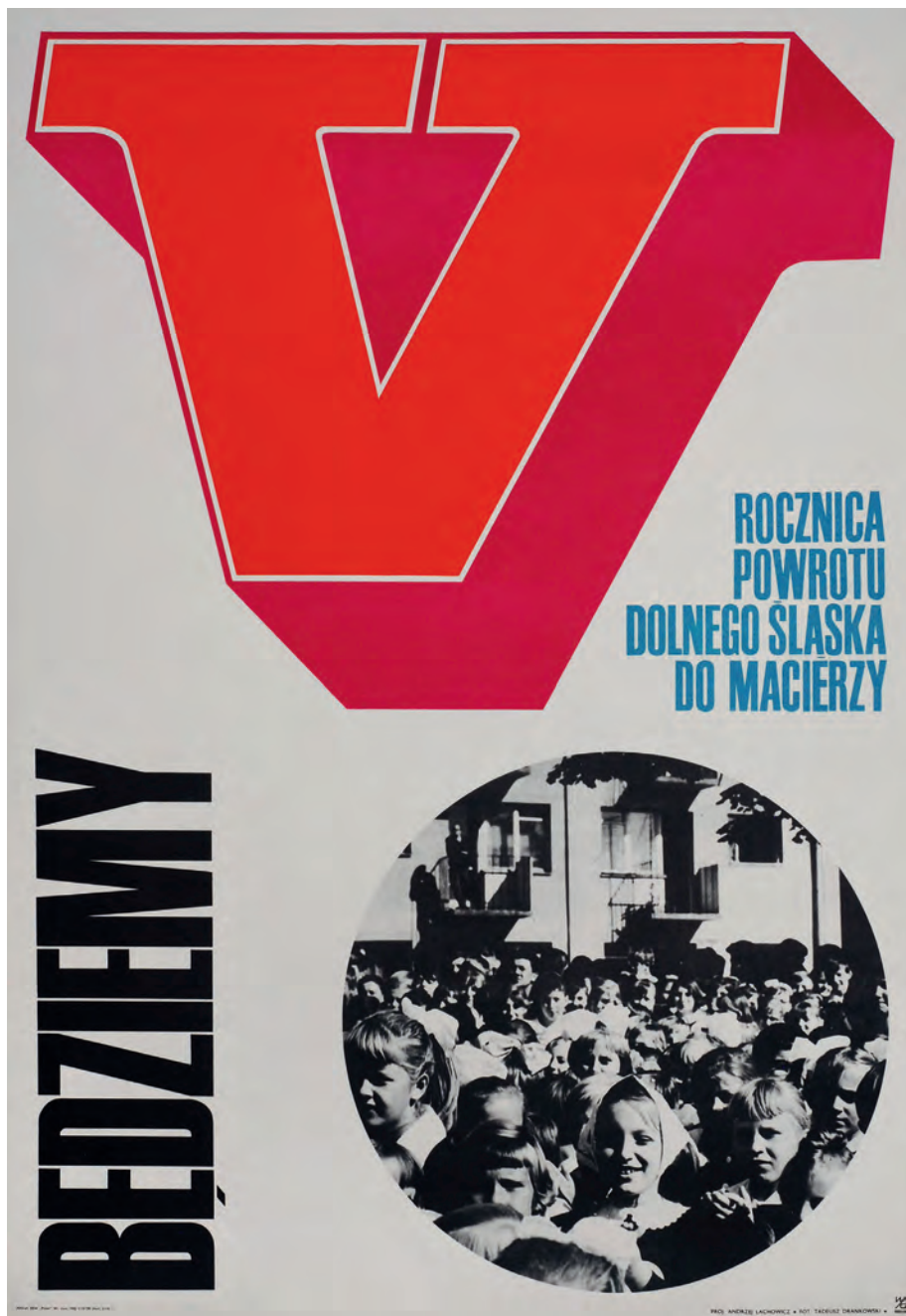
TOMASZCZYK 20

41b. Tadeusz Ciałowicz, offset, 95,7 x 66,3 cm, MN PI 2370/2

- 42a. Andrzej Lachowicz, offset, 97 x 67 cm, MN PI 2369/1
- 42b. Andrzej Lachowicz, offset, 97 x 67 cm, MN PI 2369/2
- 42c. Andrzej Lachowicz, offset, 97 x 67 cm, MN PI 2369/3

25 ROCZNICA
WYZWOLENIA
OPOLSZCZYZNY

72

43. Bonifacy Śliwa, offset, 97,8 x 67,6 cm, MN PI 2372

**25 ROCZNICA
WYZWOLENIA
ZIEM
ZACHODNICH**

Wiosna w sklepach PSS

BN „Prawo” Budulce Strefa W&B w Szczecinie
Mikrograf 4/1-1/14

44. Piotr Wieczorek, offset, 87 x 57,5 cm, MN PI 2469

POLACY

Nasz wysiłek, nasza praca i trudy nie poszły
marne

Szczecin jest polski!

Tym większy zapal, tym większy entuzjazm
winien nam wszystkim oddać przyswiecać w pracy
nad utrwaleniem potegi Rzeczypospolitej Polskiej
na Jej zachodnich rubieżach.

Wszystkie nasze siły, nasze myśli i czyny winny
być zespolone w tej historycznej chwili. Liczę na
gotowosc wszystkich do pracy nad zwiększeniem
potegi Rzeczypospolitej Polskiej.

Niech żyje Rzeczpospolita Polska i Polski Szczecin!

Niech żyje Świątynia Zjednoczenia Narodowego!

1945 - 1970

 Instytut Pamięi Narodowej
ul. Chałubińskiego 1, 00-900 Warszawa, tel. 22 65 43 40 00

NASZE GRANICE Powszechnie uznane, trwałe i nienaruszalne

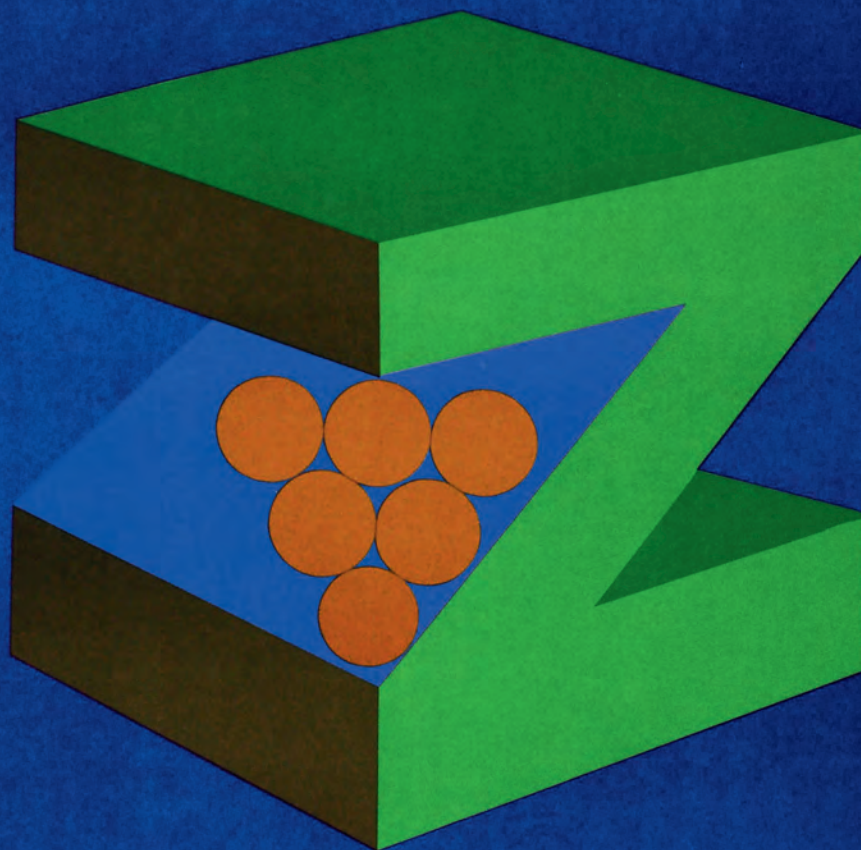

49. Tadeusz Ciałowicz, offset, 97 x 134 cm (fragment dwuczęściowego plakatu), MN PI 3431

ZIELONOGÓRSKIE

W PANORAMIE
TRZYDZIESTOLECIA
LIPIEC
1975

**XXX LECIE
POWROTU
OPOLSZCZYŹNY
DO MACIERZY**

Wydawca: Opolekie Towarzystwo Kult.-Oświatowe – Druk: Opolekie Zakłady Graficzne w Opolu, ul. Powstańców Śl. 9 sam. 77-75 10.000 1-5/99

Cena 4,- zł

WYSTAWA

WALKA O WOLNOŚĆ ZIEMI RYBNICKIEJ

MUZEUM
W RYBNIKU
CZYNNIE
CODZIENNE
Z WYJĄTKIEM
PONIEDZIAŁKÓW
I DNI POŚWIĄTECZNYCH
OD GODZ.

10 do 14
W CZWARTKI

OD GODZ.

10 do 18

dn̄i Stargardu

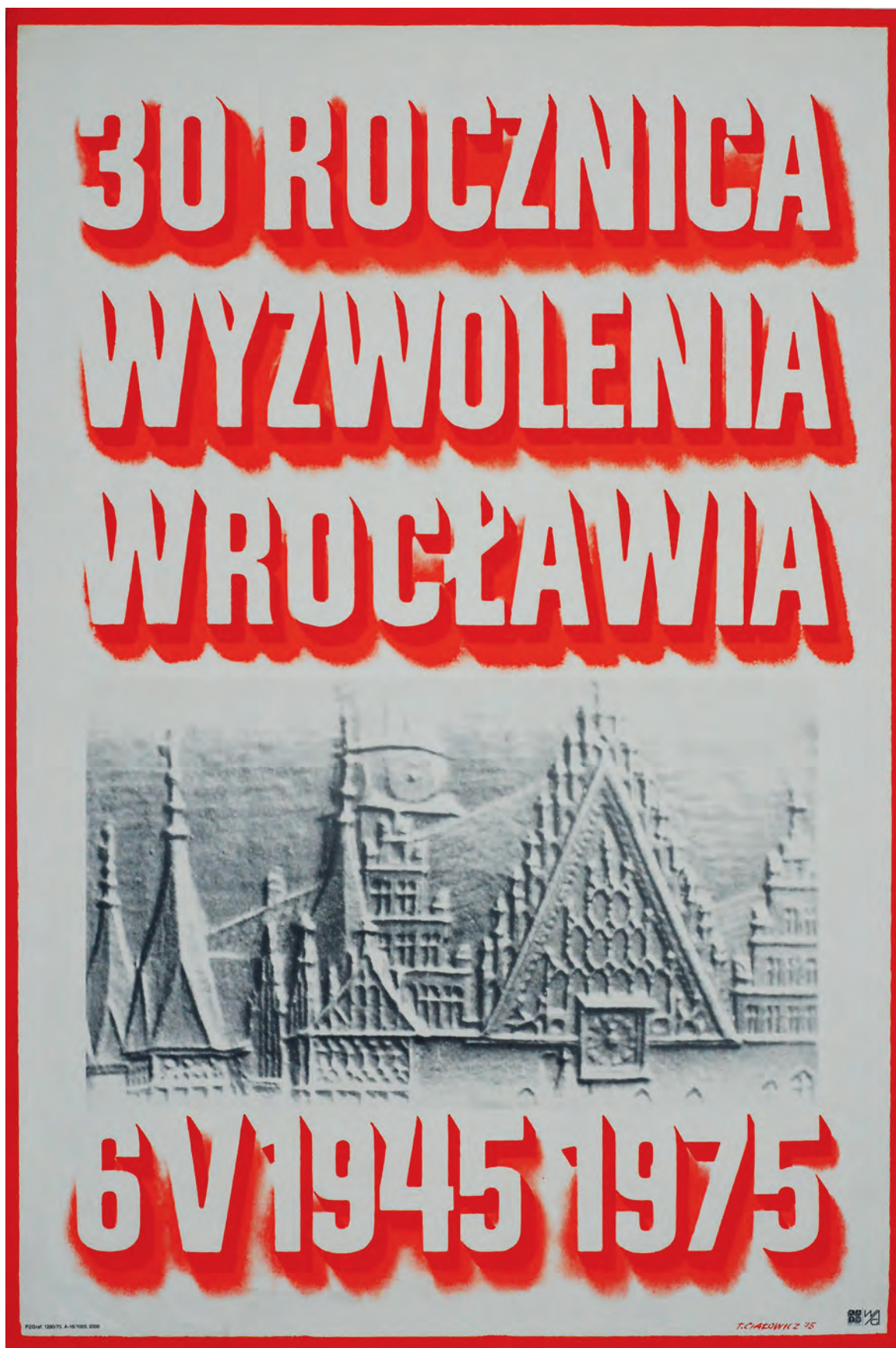

R. MANNA

STARGARD
MIASTO I OŚRODEK KULTURALNY
I TURYSTYCZNY
UL. B. KRÓLA
10-001 STARGARD

55. Stanisław Kluska, offset, 97 x 66,5 cm, MN PI 3407

DZIEŃ WYZWOLENIA SZCZECINA

58. Lucyna Letki, offset, 94 x 67 cm, MN PI 4093

v dni wałbrzycha

59. R. Kowalik, offset, 93 x 67 cm, MN PI 3926

26 KWIETNIA - DZIEŃ WYZWOLENIA SZCZECINA

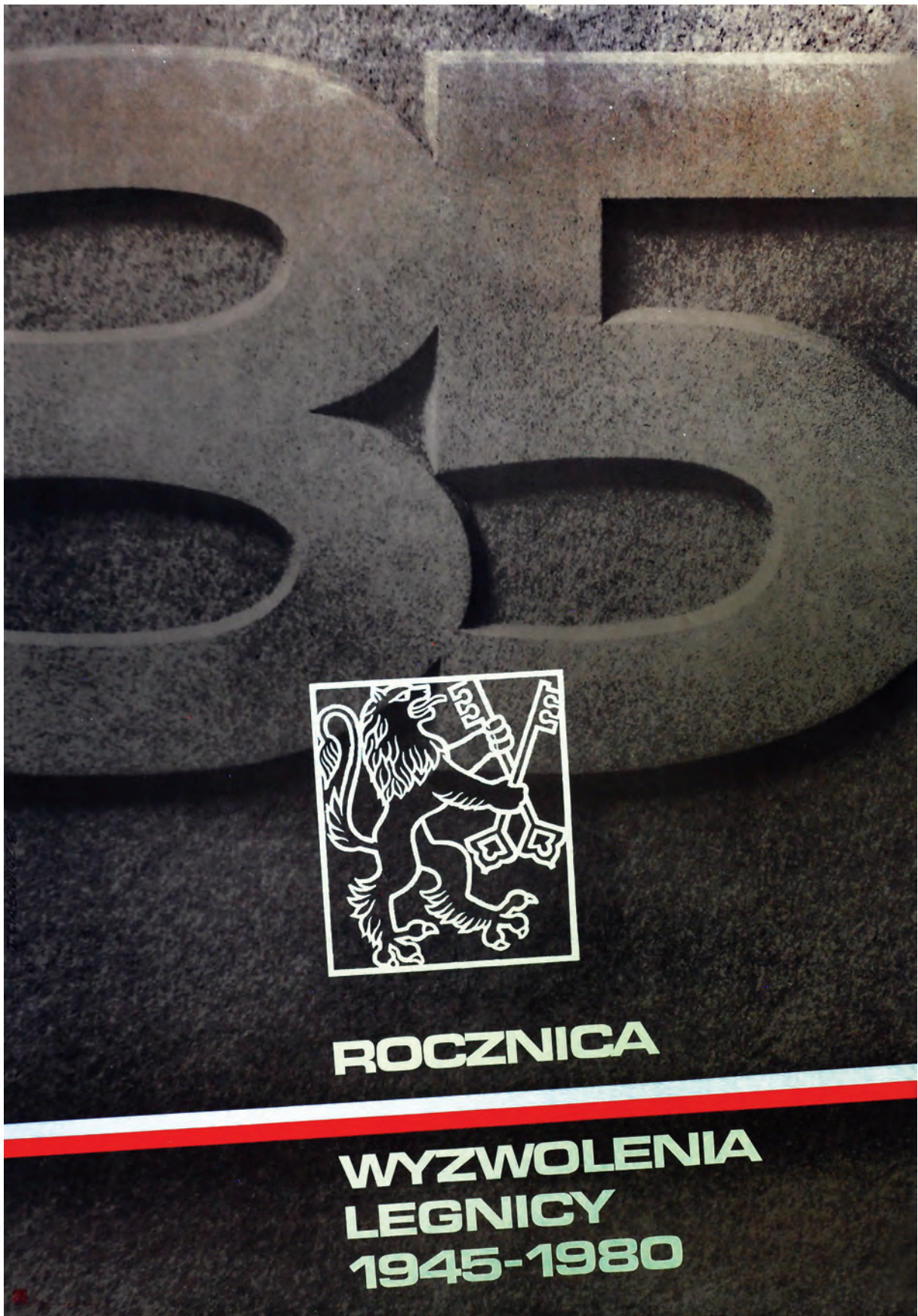

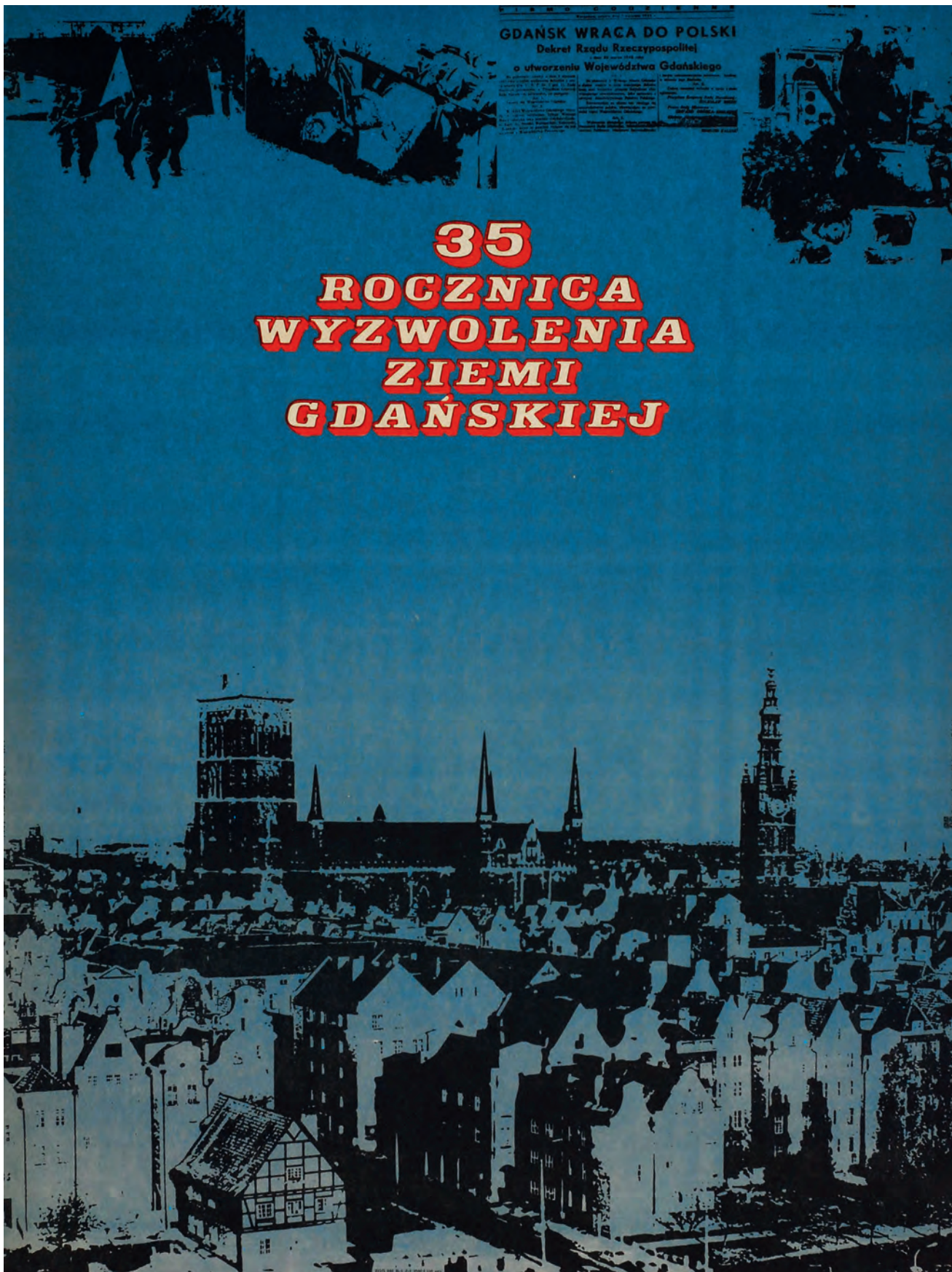
61. Karol Śliwka, offset, 96 x 66 cm, MN PI 5814

30 rocznica
**ŚWIATOWEGO KONGRESU
INTELEKTUALISTÓW
W OBRONIE POKOJU**
Wrocław 1948 · 1978

63. Tadeusz Ciałowicz, offset, 98 x 67 cm, MN PI 5185

35 lat Politechniki Wrocławskiej

ZIEMIE ZACHODNIE I PÓŁNOCNE NA ZAWSZE PRZY MACIERZY

1945-1985

Zgromadzenie żołnierzy Armii Wojska Polskiego poległych w walkach o wyzwolenie Ojczyzny

... STĄD NASZ RÓD ...

„Polska w nowych granicach na wschodzie, zachodzie i północy stała się historycznym faktem. Mimo różnych wystąpień i próby wywołania nowych dyskusji wokół sprawy obecnych granic Polski na zachodzie każdy na świecie rozumie, że granic tych zmie-
nić już nie można, że są one już ostateczne”.

WŁADYSŁAW GOMULKA, FRAGMENT PRZEMÓ-
WIENIA WYJAWIENIOWEGO I STYCZNA 1947

PS
Foto: Andrzej Miska

Wydanie: 1985, 84 1000-1000

40 rocznica
WYZWOLENIA
ZIEM ZACHODNICH
I PÓŁNOCNYCH

98

69. Andrzej Tomczak, offset, 66 x 46 cm, MN PI 6402

**40-LECIE
POWROTU
ZIEM
ZACHODNICH
I PÓŁNOCNYCH
DO MACIERZY**

100

1945 - 1985

71. R. Gacho, 66 x 97 cm, MN PI 8113

NYSA O DRA BAŁTYK

MISIURSKI M.

40 ROCZNICA POWROTU
ZIEM ZACHODNICH I PÓŁNOCNYCH DO MACIERZY

Spis treści

ADAM STRUŻIK	
Słowo wstępne	5
TADEUSZ SKOCZEK	
Ważne i mało znane. Plakaty w zbiorach Muzeum Niepodległości.....	7
JAN ENGELGARD	
Ziemie Zachodnie i Północne w polskiej myśli zachodniej	13
ANDRZEJ KOTECKI	
Ziemie Odzyskane w plakacie.....	17
KATALOG	21
Wykaz plakatów według autorów	22

Redakcja techniczna wydawnictwa

MARZENA MILEWSKA

Realizacja techniczna wystawy

MAREK KOWALSKI, BRONISŁAW SZCZUDŁO

Projekty naukowe i edukacyjne

FRANCISZEK PŁÓCIENNIK, MICHAŁ RYBAK, JOLANTA ZAŁĘCZNY

Promocja

MAGDALENA PRZYBYLSKA

ISBN 978-83-62235-74-2

Wydawca

Muzeum Niepodległości

al. Solidarności 62, 00-240 Warszawa

www.muzeum-niepodleglosci.pl

tel. 22 8269091; e-mail: historia@muzeumniepodleglosci.art.pl

25 MUZEUM
LAT NIEPODLEGŁOŚCI

 Mazowsze.
serce Polski

 **POLSKIE
RADIO**

HISTORIA

STOLICA

Myśl Polska

Kurier365.pl

BIURO TŁUMACZEŃ DIUNA

ISBN 978-83-62235-74-2

9 788362 235742

25 MUZEUM
LAT NIEPODLEGŁOŚCI

 Mazowsze.
serce Polski

 **POLSKIE
RADIO**

HISTORIA

STOLICA

Myśl Polska

Kurier365.pl

BIURO TŁUMACZEŃ DIUNA

ISBN 978-83-62235-74-2

9 788362 235742